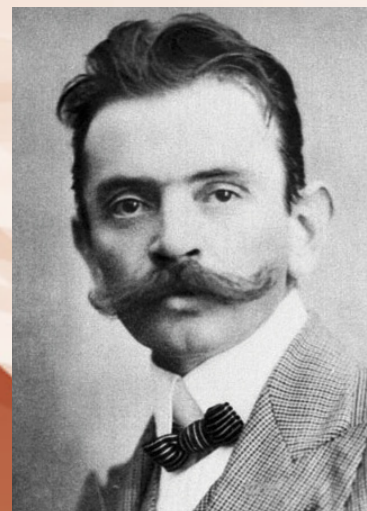

Ivan Cankar

HLAPEC JERNEJ IN NJEHOVA PRAVICA

Zbirka e-KLASIKI

IVAN CANKAR HLAPEC JERNEJ IN NJEGOVA PRAVICA

Za elektronsko izdajo uredil mag. Frane Mazovec

Oblikovna zasnova in prelom MM grafika d.o.o., 1235 Radomlje

Založnik Seguro d.o.o., Ljubljana, 2012

Za založnika mag. Frane Mazovec

E-pošta info@e-knjiga.org

Izdaja je dostopna na <http://www.e-knjiga.org>

Imetnik stvarnih avtorskih pravic na tem delu je izdajatelj. To delo je na razpolago pod pogoji licence Creative Commons 2.5 (priznanje avtorstva, nekomercialno, brez predelav). V skladu s to licenco sme vsak uporabnik ob priznanju avtorstva delo razmnoževati, distribuirati, javno priobčevati in dajati v najem, vendar samo v nekomercialne namene. Dela ni dovoljeno predelovati.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

821.163.6-32(0.034.2)

CANKAR, Ivan, 1876-1918

Hlapec Jernej in njegova pravica [Elektronski vir] / Ivan Cankar. - El. knjiga. - Ljubljana : Seguro, 2012. - (Zbirka E-klasiki)

Način dostopa (URL): <http://www.e-knjiga.org>

ISBN 978-961-93331-4-3 (pdf)

ISBN 978-961-93331-5-0 (ePub)

262240512

©Seguro d.o.o., Ljubljana, 2012

KAZALO

PRVO POGlavJE	5
DRUGO POGlavJE	6
TRETJE POGlavJE	8
ČETRTO POGlavJE	10
PETO POGlavJE	12
ŠESTO POGlavJE	14
SEDMO POGlavJE	16
OSMO POGlavJE	18
DEVETO POGlavJE	21
DESETO POGlavJE	23
ENAJSTO POGlavJE	26
DVANAJSTO POGlavJE	28
TRINAJSTO POGlavJE	30
ŠTIRINAJSTO POGlavJE	33
PETNAJSTO POGlavJE	35
ŠESTNAJSTO POGlavJE	38
SEDEMNAJSTO POGlavJE	40
OSEMNAJSTO POGlavJE	42

Življenjepis

Rodil se je na Vrhniki kot osmi od dvanajstih otrok obrtniško-proletarske družine. Leta 1882 se je vpisal v osnovno šolo na Vrhniki, leta 1888 pa na ljubljansko realko. Tam se je pridružil dijaškemu društvu Zadruga, kjer se je predstavljal z branjem raznih pesmi in kritik ter navezal stike z Murnom, Kettejem in Župančičem. Že v dijaških letih je napisal prve pesmi in jih objavil v reviji Vrtec in reviji Ljubljanski zvon. Po maturi, ki jo je opravil leta 1896, je odšel na Dunaj študirat tehniko. Kmalu se je prepisal na slavistiko. Po odhodu z Dunaja je živel v Sarajevu, pozneje pa se je dokončno preselil v Ljubljano.

Leta 1907 je bil na listi socialnodemokratske stranke kandidat za državnega poslanca, vendar ni bil izvoljen. Kljub volilnemu neuspehu je politično udejstvovanje nadaljeval v obliki razprav in predavanj (med katerimi številna v Trstu), najbolj znano predavanje pa je imel leta 1913 v Ljubljani, z naslovom Slovenci in Jugoslovani, v katerem se je zavzel za združitev vseh južnih Slovanov v skupno državo, a odločno nasprotoval kakršnemukoli kulturnemu ali jezikovnemu zlivanju. Zaradi izjave, ki je zagovarjala jugoslovansko politično zvezo, je bil obsojen na sedem dni zopora. Novembra 1915 je bil vpoklican k vojakom v Judenburg na avstrijskem Štajerskem. Zaradi bolezni je bil oproščen služenja.

Po daljši bolezni je umrl v deželni bolnici v Ljubljani. Pokopali so ga na ljubljanskih Žalah v t. i. Grobnici Moderne, kjer so pokopani tudi Josip Murn, Dragotin Kette in Oton Župančič.

Delo

Ivana Cankarja uvrščamo med štiri predstavnike slovenske moderne (poleg njega še Murn, Kette in Župančič). Letnica 1899 je letnica izida njegove prve pesniške zbirke Erotika in Župančičeve Čaše opojnosti in velja za začetek slovenske moderne. V svoji pesniški zbirki je zbral mladostne ljubezenske pesmi, balade in romance. V svojih dunajskih letih je sodeloval pri literarnem krožku slovenskih študentov, katerega člani so bili med drugimi tudi Oton Župančič, Fran Govekar in Fran Eller.

Kmalu je pesništvo opustil in začel pisati prozo in dramatiko. Pod vplivom romantike, naturalizma, dekadence, simbolizma in impresionizma je pisal povesti, novele, romane, črtice in dramska besedila.

Dramska dela je sprva ustvarjal pod vplivom Ibsena (Kralj na Betajnovi) in Gogolja, pozneje pa pod vplivom nove romantike. V svojih delih je opozarjal na takratne politične razmere v državi (satirični komediji Pohujšanje v dolini Šentflorjanski, Za narodov blagor ter politična satira Hlapci) V njegovih delih prevladuje tematika posmeznika v sporu z delavskim in vaškim, malomeščanskim vsakdanjikom, opazne pa so tudi številne družbenokritične ideje. Tako je v povesti Hlapec Jernej in njegova pravica simbolično predstavil boj zatiranega, delavskega razreda proti izkoriščevalskim gospodarjem. Z romanom Na klancu pa je ustvaril nov tip ženskega oziroma materinskega romana.

Poleg umetniškega pisanja se je Cankar ukvarjal tudi s publicističnim pisanjem, kritiko in esejistiko (Krpanova kobila, Slovenski umetniki na Dunaju, Naši umetniki).

PRVO POGlavJE

To povest vam pripovedujem, kakor se je po resnici vršila z vsemi svojimi nekrščanskimi krivicami in z vso svojo veliko žalostjo. Nobene laži ni zraven, nič lepih besed in nobene hinavščine. Obstrmeli so ljudje na Betajnovi in so plahi povesili glave, zakaj vzdignilo se je na hribu in je stopilo v dolino kakor črna smrt. Velika in tiha senca je stopila v dolino: glava teman oblak, noge silne jagnedi na loki; svetla kosa, na rami sloneča pa se bleščala tja do Ljubljane.

Starega Sitarja so pokopali; Bog mu daj nebesa, blag človek je bil. Zvon je odzvonil, župnik se je preoblekel, pogrebci so se napotili v krčmo. Sedli so za dolgo mizo pri Stržinarju, vsi črno oblečeni, resni in zamišljeni, ženske objokane; hlapec Jernej, dolg, star in siv, kakor je bil, je sedel na klop pod oknom; otrl si je čelo z rdečim robcem in je zavzdihnil.

»Vsi pojdemo; jaz, mislim, bom prvi stopil v njegovo gaz!«

Pa je rekel mladi Sitar: »No, Jernej, ti pa sediš tam široko in ošabno, kakor gospodar! Kdo je dedoval, ti ali jaz? Prvo besedo si zinil, prvi nisi!«

Jernej se je veselo nasmehnil in je veselo pogledal.

»Zmerom si bil norčav in poreden, pa tak ostaneš, Tone! Meni pa se prav in dobro zdi, da te ni potrla bridkost — moškim vino, solze babam!«

In je točil in je vzdignil kozarec, toda nihče ga ni vzdignil z njim.

Jernej je postavil kozarec na mizo, še preden se ga je dotaknil z ustnicami. Gledal je osupel gospodarja in družino in je videl same čemerne obraze.

»No, kaj?« Leglo mu je na srce kakor težek mraz. Ne iz ust ne iz oči ni bilo odgovora.

»No, kaj? Ali sem zašel med mešetarje in cigane, da me gledate in nič ne govorite? Ali sedim z našo družino ali z iblajtarji, ki snujejo, kako bi me ukanili?«

Sitar pa je rekel: »Ne zmerjaj nas, hlapec, z mešetarji, cigani in iblajtarji! Še preden si ga pokusil, si pijan!«

Trikrat se je ozrl Jernej po družini, od obraza do obraza; nato je prijel kozarec in je izlil vino v steklenico; počasi in dolgo je izlival, ker se mu je roka tresla. Nato je vstal, pa odkril se je in je držal klobuk z obema rokama. Dolg in upognjen je bil, ko je stal za mizo; kakor je bil upognjen, se je s sivo glavo skoraj dotikal začrnelega trama na stropu; stal je tam, lica zgrbljana, zagorela, za silo obrita, oči žive in vedre pod košatimi obrvmi.

»Ni lepo od tebe, gospodar, tudi od vas ni lepo, družina, ljubi moji, da mi ne privoščite kaplje vina na pogrebščini! Bog vam blagoslovi obilno, kar boste jedli in pili, nisem vam zaviden! Če ste naredili novo postavo, ubogal jo bom: mladim kruha, starcem kamen; zdravim ribo, bolnim kačo; spočitim jajce, trudnim škorpijona! Ne sodi hlapcu, da bi razdiral, kar je ustanovil gospodar!«

Mladi Sitar, nagel človek, je zardel od srda.

»Ni nam sila tvojih pridig, Jernej! Če ti vino ne diši, Bog s teboj!«

»Ošaben si, Jernej, gospodarjev gospodar!« je rekla Sitarica.

»Narobe hiša, kjer sedi hlapec na zapečku in briše škornje ob gospodarjev hrbet!« je rekla tašča.

»Narobe voz, ki ga vleče gospodar, hlapec pa drži vajeti!« je rekel svak.

»Narobe kmetija, kjer orje gospodar, ko se hlapec v senci ščeperi!« je rekel sosed.

In ko so rekli, se je Jernej še enkrat priklonil.

»Pametno je, kakor ste povedali, in nič krivice ni v vaših besedah. Zatorej vam blagoslovi Bog jed in pijačo, meni pa mirno vest in življenje brez greha!«

Tako je rekel hlapec Jernej in je pljunil na prag in je šel.

DRUGO POGLAVJE

Šel je naravnost po stezi čez polje, ob potoku, ki se je skoraj usahel gubil v belem pesku. Vroč in tih dan je bil v maju; blizu je bila prezgodnja nevihta, tam že za zeleno goro; vse je molčalo na loki, na polju, zemlja se je bala nezgode in si ni upala dihati.

Ko je ugledal Jernej od daleč, tam pod klancem, belo hišo z zelenimi okni, in hlev in skedenj in kaščo, se mu je storilo težko pri srcu. Tam ni bilo ne za pest prsti, na kateri bi se ne bil poznal trud njegovih rok, njegovega čela pot. Živi človek v hiši leto dni, živi deset let in štirideset let — in glejte, ljudje božji, hiša mu je podobna, kakor brat bratu, in ljubezen je med njima. In kadar pojde v daljne kraje po nemilem ukazu, bo jokal po hiši bolj kakor po bratu in bolj, kakor je nekoč jokal po materi.

Jerneju se je zazdelo, da ga tista okna ne pozdravljajo več tako prijazno, kakor so ga pozdravljala zmerom; in da je na hiši, na vsem belem domu, kakor tiha bridkost vdove. Bridkost pa je podobna zrnu, ki rodi tisočeren sad. Komaj vsejano v srce, se razraste bohotno, tako da tolažbi ni več ne prsti ne soka. In komaj užaljeno, je bilo srce Jerneju takoj vse obteženo in močno žalostno.

»Kaj si storil, gospodar, s hudo besedo, kaj si storil meni starcu? Zakaj si naredil, da je osramočen in potrta na zimo, ki ni poznal bridkosti ne v daljni spomladi in ne vse dolgo poletje?«

Jernej ni stopil v hišo, tudi na polje ni pogledal; šel je v hlev in je legel na steljo. Tam je mislil take misli, kakršnih nikoli poprej.

—Štirideset let bo, tako je mislil, štirideset in nič manj, ko sem prestopil ta prag. Bajta je bila takrat, čemerna in ubožna, da je bilo gospodarja sram in hlapca. Pa je tekel pot v potokih, pa smo postavili dom, da je ženskam veselje, moškim čast. Kdo ga je postavil? Vsi so pomrli, trudni; ostal sem sam, poslednji gospodar. Na prostrano, blagoslovljeno polje gleda naš dom. Kdo je obdelal to prostrano polje, kdo ga je razširil? Vsi so pomrli, ostal sem sam, poslednji oralec, poslednji kosec... Glejte, čudo prečudno: štirideset let je rodila jablan, vrtu čast in gospodar; pa pride tujec, pa bi izkopal jablan ter jo presadil na kamen!... Glejte, čudo prečudno: štirideset let je robotal, da bi postavil dom, s svojim potom je pognojil polje in senožet; in ko je dom stal, ko sta bila rodovitna polje in senožet, pride človek — odkod pač pride? — in pravi: Nisi prvi! Ter ga spodi v hlev, sam pa sede na zapeček in si baše pipo!...

Tako je mislil Jernej in je vstal, otepel si je steljo s črne pogrebne suknje in se je napotil v hišo. Tam si je slekel suknjo, zlezal je na zapeček ter si je nabasal pipo. Čudoma je minila vsa potrto: smehljal se je in oči so mežikale pod košatimi obrvmi.

Prišla je dekla v hišo.

»Dobro se ti godi, Jernej! Dan je zunaj, vsi so na polju, ti pa sediš na zapečku!«

Jernej je vzel pipo iz ust in je nagubančil čelo.

»Poberi se, baba! Komu ukazuješ?«

Dekla je zaloputnila duri.

»Kaj jo je zbdlo, ženščuro?« se je začudil Jernej.

Pod večer, ko se je nebo pooblačilo, so se odprle duri na stežaj. Na pragu je stal Sitar, majal se je nekoliko, postrani mu je visel klobuk na uho. Jernej je gledal nejevoljno, ni vzel pipe iz ust.

»Kdo je prišel?« je zaklical Sitar.

Jernej je molčal.

»Kdo je prišel, vprašam?«

Počasi je vzel Jernej pipo iz ust in se je nasmehnil.

Lepo si se napil na pogrebščini svojega očeta! Spat se spravi, spat!«

S težkim korakom, da se je stresel pod, je stopil Sitar v izbo.

»Koga goniš spat, hlapec? Kdo je pijan, hlapec?«

Jernej je mirno sedel in mirno govoril, kakor da bi se pogovarjal o letini.

»Tebi sem rekel, da pojdi spat, zato ker si pijan!«

Osupnil je Sitar, nato pa so se mu napele žile na čelu, vrgel je klobuk na tla in je kričal.

»Molči, hlapec! Nisem pokopal enega gospodarja, dvoje sem jih pokopal! Dol!«

Jernej se je smehljaj in je stopil počasi z zapečka; nikamor se mu ni mudilo.

»Ali bo kaj?«

»Odpusti starim kostem! Še prideš do počitka!« se je smehljaj Jernej.

Malo je omahnil, malo se je opotekel, ko je lezel Sitar na zapeček; prilezel je, sedel je široko, prešerno se je naslonil.

»Sezuj mi škornje!« je ukazal Sitar.

Jernej ni nič odgovoril, sedel je na klop in si je palil pipo, ki mu je bila ugasnila.

»Sezuj mi škornje!«

»Ali te še ni minila norčavost?« je rekel Jernej počasi in je puhnil dim. »Še diši po smrti v tej izbi; poklekni rajši in moli nocoj!«

In je sam pokleknil pred razpelo. Gospodar je gledal mrko, prižgal si je pipo, pljuval je preko izbe in je molčal, dokler ni Jernej odmolil. Jernej pa je vstal, gledal je v tla in je prijel za kljuko, da bi šel.

»Jernej!« je vzkliknil Sitar.

Jernej je stal pred durmi in je držal za kljuko.

»Da ti povem, Jernej!« je govoril Sitar hitro in pipa se mu je tresla v roki. »Da ti povem — išči si gospodarja drugod!«

Preko vsega obraza se je zasmeljal Jernej in veselo je mežikal z očmi.

»A?«

Sitar je udaril s škornjem ob klop.

»Kaj si oglušel, hlapec? Išči si drugega gospodarja, sem rekel!

Opravil si pri meni, pri tej hiši opravil!«

Takrat se je zablislilo iz črnih nebes, zabobnelo je od daleč.

Jernej se je odkril in se je pokrižal.

»Bog nas varuj vsega hudega! Ne delaj greha, mladi, Bogu se priporoči in svojemu patronu!«

In je odprl duri in je šel na hlev: tam je legel v seno in je zaspal truden; vse hude misli so šle iz srca.

TRETJE POGLAVJE

Kakor mlad, še objokan, že utolažen obraz, tako se je zasmejala rosno jutro iz nevihte.

Jernej je stopil na prag, šel je okoli hleva in se je napotil, da bi pogledal na polje. Takrat je odprl Sitar okno, ozrl se je z zaspanim obrazom, kuštrav in čemerem; in je ugledal dolgega Jerneja, ki se je bil nameril na polje.

»Kam?«

Počasi se je okrenil Jernej.

»Na polje!«

»Na čigavo?«

»A?«

»Na čigavo polje?«

Jernej se zasmegal naglas.

»Kaj se še nisi prespal? Še malo se odeni, če te glava boli!«

»Na čigavo polje?« je zaklical gospodar in kri mu je bušila v lica.

»Na naše polje!« je odgovoril Jernej in je stal ob razoru miren, upognjen, roke na hrbtu.

»Kaj se to pravi: naše polje?«

Čelo se je nagubančilo Jerneju; celo v njegova zgrbljena lica je šinila kri.

»To se pravi: moje polje!«

Obstrmel je Sitar, odprl je usta, gledal je z velikimi, izbuljenimi očmi.

»Zbledlo se ti je, starec!«

Jernej se je okrenil in je šel po razoru v polje. Dolgo je gledal Sitar za njim, nato se je oblekel in je šel na polje v drugo stran, da bi ne srečal hlapca. Obadva sta šla počasi, obadva upognjena; gledala sta v tla in vendar sta se videla od daleč, kakor vidi človek s samim srcem, kadar ga je strah in se mu kdo tiho bliža za hrbtom...

Jernej se je vrnil v hišo, ko je bila južina že na mizi. Postal je osupel pred durmi, namršil je obrvi, ozrl se je po gospodarju, po družini. Ne žlice ni bilo zanj ne stola.

»Zakaj me niste klicali?«

»Ali so te klicali sosedovi?« je odgovoril Sitar. Družina se je zasmejala.

»Kaj ragljate, hlapci in dekle? Kaj je Kurent stopil v hišo?«

Jerneju se je tresel glas od srda in od še nepoznane bridkosti. Pa se je oglasila Sitarica in bolj zbadljiva nego prijazna je bila njena beseda.

»Ali nisi slišal sinoči? Gospodar ti je odpovedal! Ampak če je lačen, prinesi mu žlico; še berača ne podimo čez prag, kaj šele hlapca, ki je delal pri hiši in jedel z nami!«

Dekla je šla in položila žlico na mizo, poleg žlice pastirjeve.

»Kaj stojiš in gledaš?« je vprašal gospodar in se ni ozrl na Jerneja. »Ponujamo ti žlico, ker si lačen, Bog ti blagoslovi, ne bomo ti šteli grižljajev! Ampak če se ti ne zdi, pa srečo na pot!«

Jernej je strmel, nič ni odgovoril. Tedaj je vrgel Sitar žlico na mizo in je vstal.

»Kaj so ti oglušela stara ušesa, kaj ti je zvedenela stara pamet? Ali pa se po neumnem pretvarjaš? Včeraj sem ti rekel, da si išči gospodarja drugod — velik je svet in dolge noge imaš! Dogospodaril si pri nas, Bogu bodi hvala in čast!«

Jerneju so se zašibila kolena; tudi beseda mu je bila tiha in počasna, glas ni mogel iz grla.

»Saj sem te dobro slišal, tudi razumel sem te, mladi! Ampak da si rekel: Pojdi in zapali hišo — dobro bi te slišal, dobro razumel, ne zapalil bi! Govori po pameti, pa te bom slišal in razumel in ubogal! Kaj se to

pravi: zadeni culo na stara pleča in pojdi od hiše? Kako je v tej besedi božja pamet in pravica? Bolj krščansko bi bilo in nič bi si ne bil omazal kolen, da si po sedmini pokleknil predme, poslednjega gospodarja te hiše. In jaz bi ti bil rekel: Ti gospodari zdaj, tvoja je hiša, tvoja senožet, tvoje polje — vse to vzemi, kar je vzraslo tako čudežno iz moje krvi in iz mojega potu, da je zdaj moj život upognjen in izžet, da so slabotne moje roke in da se tresejo stara kolena! Vse vzemi — jaz, starec, trudni gospodar, pa si zapalim pipo ter sedem na zapeček... Tako bi ti storil, tako bi jaz govoril in Bogu bi bilo dopadljivo in ljudem!«

Sitar se je okrenil, z veselim pogledom se je ozrl po družini.

»Ljudje božji, glejte ga; ali naj pokleknem predenj?«

Krohota se je zasmejala družina.

In se je okrenil k Jerneju, gledal mu je dolgo v obraz, nato je izpregovoril: »Kaj misliš, da sem ti bil pokazal prag zato, ker sem bil pijan in slabe volje? Ali pa da se mi je na sedmini zahotelo komedij in burk? Tako je, hlapec: potrla me je smrt očetova, ampak tehtnica je bila pravična, poleg bridkosti je bila tolažba. Nikoli nisem bil gospodar, zadnji hlapec sem bil, poleg pastirjeve je ležala moja žlica. Ti, hlapec, si bil moj gospodar; tvoj pogled povelje, tvoja beseda ukaz. Jaz pa sem te videl v svojem srcu, kako boš prosil na mojem pragu, in užival sem sladkost... Vam vsem je bil gospodarjev gospodar, še vi uživajte

sladkost: pastir, odpri mu duri na stežaj!«

Pastir je šel in je odprl duri na stežaj, Jernej se ni ganil, ne prestopil.

»Ne stoj tam kakor lipov bog! Gani se!«

Jernej se je vzbudil kakor iz hudih sanj; pa mu ni bilo nič bridko, nasmehnil se je.

»Sitar, Bog je naredil postave, ti jih ne boš premaknil! Pot, ki je kanil s tvojega čela, je tvoj — to je postava! Ne bom prosil postelje, ki sem jo sam postlal, ne bom beračil kruha, ki sem ga sam pridelal in umesil! Legel bom na posteljo in ne bom nič vprašal, posegel bom po kruhu, nič ne bom prosil!

To je postava in pravica. Vi pa primite za žlice, ne bodi vas sram ukradenega kosila, nič vas ne bodi sram, da niste čakali na gospodarja in na njegov očenaš; usmiljen je, brez zlobe — zakaj njegova je pravica in postava!«

Tako je govoril Jernej. Teman pa je bil Sitarjev obraz, njegova beseda je bila hitra in osorna, mrko je gledala družina.

»Pojdi brez prerekanja; odprte so duri, nizek je prag!«

Še se je ozrl Jernej, dolgo se je oziral, ni srečal pogleda, ki bi mu bil rekel zbogom. In hudo se je storilo Jerneju.

»Svatujte, ljubi moji! Odprta vam je hiša, odprt vam je hram in tudi kašča vam je na stežaj odprta. Jemljite in gostite se! Jaz pa se povrnem k vam s pisano pravico, podpisano in zapečaten; zakaj Bog ne laže in tudi postave ne lažejo. In kadar se povrnem, ljubi moji, takrat bodi ljubezen med nami in krščansko usmiljenje!«

Rekel je in je šel.

ČETRTO POGLAVJE

Napotil se je k županu, ki je bil krčmar v Dolini. Spotoma je srečal človeka, ki ni bil ne gospod, ne študent, ne hlapec; oblečen je bil v črno, nosil je brado, vedel je to in ono, drugače pa je bil malopriden človek, ki ni imel ne doma ne ljudi; prikazal se je časih, ker je bil rojen na Betajnovi, pa je nenadoma izginil bogvedi kam; tudi vere ni imel in se ni odkrival pred cerkvijo.

»Povprašam ga, nevernika!« je pomislil Jernej in ga je ustavil.

»Bog daj, Gostačev!«

»Bog daj, Jernej!«

»Ti, ki si učen in poznaš postave: tole mi povej! Štirideset let sem delal, postavil sem hišo, s svojim potom sem pognojil polje in senožet: čigav je dom?«

Črni študent je samo privzdignil obrvi in je molčal.

»Takole je torej, premisli: štirideset let sem delal na tem svojem domu; če tam poklekneš, natanko pogledaš grudo, pa boš videl, da je moja, pa boš spoznal mojo kri. Tudi če pogledaš na hišo, te bodo v mojem imenu pozdravljala tista zelena okna...«

Kako torej misliš?«

Študent je strmel in molčal.

Jernej je upognil hrbet globoko, nagubančil je čelo in je položil kazalec na kazalec, da bi natanko razložil in razkazal.

»Tako je namreč! Prišel sem pred štiridesetimi leti — odkod?«

Iz Resja, se mi zdi — iz Resja sem prišel! Preveč nas je bilo, pa sem se napotil: dolgo je že, tudi ne sanja se mi nikoli več, ne o materi ne o bratih; in če bi nama zdajle prišli naproti, bi jih ne pozdravil... Glej, in sem prišel in sem ustvaril tisti dom — tja poglej, tja pod klanec!«

Študent je pogledal in se je začudil.

»To je Sitarjevo... tam!«

»Katerega Sitarja, vprašam? Kod si se klatil, da ne veš?«

Umrl je, včeraj smo ga pokopali! Jaz sam sem še ostal, poslednji gospodar!«

»Kam se je izgubil mladi Sitar?«

»Ozri se, tam stoji, pred hišo; poznam ga, ker stoji tako moško... Bog varuj, nič hudega o njem: dober delavec bi bil, le malo preveč pije in nagle jeze je... Nikoli ga ne bom podil od hiše; naj se ščeperi v božjem imenu, saj je mlad!«

»Kako bi ga podil od hiše? On je gospodar po očetu!«

Jernej je nejevoljen stresel z glavo ter je široko zamahnil.

»Kaj blebečeš, puhla učenost? Nisem te zato ustavil na cesti!...«

Dedič in gospodar po očetu — šega je, tudi pravica morda, Bog bo že vedel. Ampak to je eno. Ali drugo je: štirideset let je delal Jernej, štirideset let je Jernej zidal, Bog je blagoslovil Jernejevo delo, da je obrodilo obilen sad, stoterin in tisočeren.

Čigavo je delo, čigav je sad? — to mi zdaj povej! Katera posvetna postava in katera božja zapoved je naredila, da nimam, kamor bi legel, ko sem nakosil sena, da bi bila, če ga nakopičim, gora višja od Ljubljanskega vrha? In da nimam skorje kruha, ko sem napolnil in nabasal egiptovske hrame z ržjo, pšenico in ajdo? Učenjak, to mi zdaj povej!«

Študent je spoznal in razumel in se je veselo zasmel. »Jernej, tako je naredila posvetna postava: Jernej bo zidal hišo, in kadar bo dozidal: gospodar na peč, Jernej čez prag; Jernej bo oral in bo sejal in bo žel:

gospodarju žetev in kruh, Jerneju kamen; Jernej bo kosil in Jernej bo mlatil, Jernej bo spravljajl seno in slamo, in ko bo napolnil skedenj in podstrešje in hlev: gospodar na mehko posteljo, Jernej na trdo cesto; postarala se bosta gospodar in Jernej: gospodar bo sedel na zapečku in si bo palil pipo in bo prijetno dremal; Jernej se bo skril za hlev in bo poginil na gnili stelji. Tako je naredila posvetna postava.

Božja zapoved pa je naredila: trpi krivico, Jernej, in kadar te udari sosed na desno lice, ponudi mu še levo; in če ti ugrabi suknjo, daj mu še srajco!«

»Lažeš!« je vzkliknil Jernej. »Bog ni naredil krivice!«

Morda je seglo študentu sočutje v srce, zakaj ni se več smejal.

»Jernej, ne prerekaj se o krivici in pravici, ne o postavah in božjih zapovedih; tudi jaz sem se prerekal, pa zdaj nimam ne doma ne človeka. Hotel sem razložiti ljudem krivico sveta in postav, pa so me pognali na cesto, puntarja. Trpi krivico, Jernej, in je ne imenuj! Vrni se, poklekni pred gospodarja, skleni roke in ga prosi za ponižen kot tiste hiše, ki si jo sam postavil, za skorjo tistega kruha, ki si ga sam pridelal. Tako stori, pa boš ubogal posvetne postave in božje zapovedi!«

Jernej je počasi zmajal z glavo.

»Krivico si trpel, pa ti je legla na srce, da govoriš nespametne in brezbožne besede. Ampak ker si trpel, stopi k meni, kadar boš truden in lačen: postelja bo tam zate in žlica!« Tako je rekel Jernej, pri srcu pa mu je bilo hudo in težko. In sta šla vsak po svoji poti.

PETO POGLAVJE

Pred krčmo je stal župan, golorok, debel in vesel.

»Kam, Jernej?«

»K tebi, župan, po opravkih!«

Stopila sta v krčmo; široko je sedel župan, Jernej pa je stal.

»Zdaj poslušaj, župan, kakor ti bom povedal, ter presodi po pravici in postavah! — Takole mi je rekel mladi Sitar: Pojdi in išči si gospodarja drugod! To je rekel Jerneju: Delal si, dodelal zame, pojdi zdaj in išči si drugod poslednje postelje! To je rekel starcu: Pomlad si mi dal in poletje si mi dal in jesen; vse sem spravil v shrambe, da so polne do stropa, ti pa pojdi zdaj na zimo, kamor te še poneso stare noge! Jaz nisem oral, tako je rekel, nisem sejal in nisem žel, ampak tvojo bogato žetev bom spravil; jaz bom jedel pogačo, ti pa glej, če najdeš pred pragom skorjo, ki jo je sonce posušilo. Ti si nam pripravil jed in pijačo, ti si nam pogrnil mizo; zdaj pa na tla poklekni, Lazar, ter lovi drobtine! Tako je rekel in nič ga ni bilo sram! — Kje je zdaj pravica in postava, to razsodi, župan!«

Župan je namršil obrvi, nagubančil je čelo in njegov pogled ni bil več vesel, ne prijazen.

»Dolgo si govoril, bil bi kratko povedal: Sitar te je spodil iz službe!«

Jernej je položil klobuk predse, naslonil se je na mizo s pestmi.

»Kako spodil? Kako bi hlapec podil gospodarja? Kdo je gradil tisto hišo, da je zdaj velika in imenitna? On ali jaz? Kdo polje gnojil s svojim blagoslovljenim potom, kdo širil polje, senožet in gozd visoko v hrib, globoko v dolino? On ali jaz! Kdo je ustvaril to bogastvo s svojo veliko močjo? Jaz, ki sem stal na polju gol in poten — on, ki je ležal v plenicah in kričal? Kdo ima pravico, da pravi: Zadeni culo na pleča in pojdi brez slovesa, zakaj velik je svet? Jaz ali on? Razodeni pravico, župan, razloži postavo!«

Župan je naslonil plečati hrbet na klop in je gledal mrko.

»Kaj hočeš, Jernej, to povej! Čemu si prišel?«

Jernej je zravnal dolgi život in se je začudil.

»Po pravico sem prišel! Nisem te prišel prosit ne kruha ne postelje! Poglej postave, razpečati pismo in razodeni pravico!

Tvoj posel je!«

»Kaj hočeš?«

»Kar sem povedal!«

»Gospodar te je spodil iz službe?«

»Kateri gospodar? Iz kakšne službe?«

»Ne budali, Jernej! Star si, pa si že neumen, nič ti ne zamerim!

Zakaj te je spodil?«

»Kdo spodil? Odkod?«

»Pojdi, Jernej, pastirjem pripovedovat svojo zgodbo, če ne maraš pametne besede! To razloži, drugega ne vprašam nič: kaj misliš zdaj, Jernej, ko nimaš ne doma ne gospodarja? Kam pojdeš?«

»Kam da pojdem?« je vprašal Jernej počasi in je široko odprl oči.

»Tako je! Odpri ušesa in nikar ne zijaj: spodil te je iz službe, ne doma nimaš ne gospodarja — kam zdaj?«

Dolgo je molčal Jernej, preden je izpregovoril.

»Kaj je to postava in pravica?«

Župan se je razjezil.

»Ne beseduj o pravici in postavi — kaj je pravica in postava, kaj so te reči hlapcu in kaj ga brigajo! —

Zdaj se govori o tej stvari: kam nameriš svoje stare noge?«

Jernej je sklonil glavo, srepro in natanko je pogledal. »Torej, tako je zdaj beseda, tako je napisana: hlapcu ne pravice, ne postave!«

»Nisem tako rekel, nikjer ni tako napisano — ne obrekuj!

Gospodar je gospodar in hlapec je hlapec; in če reče gospodar hlapcu: poveži culo, vstani in pojdi, je hlapcu ukazano, da vstane in gre po svoji poti. Tako je bilo od vekomaj in tako bo na vse večne čase, zakaj drugače bi bil svet narobe. — Ali te ni sram, da ti moram take reči razlagati kakor otroku, ko imaš križev že dobrih šest?«

Jernej je gledal v tla in je premišljeval.

»Da torej povežem culo in vstanem in grem!«

»Da greš po svoji poti!«

»To je pravica!«

»To je postava!«

»Ampak še to mi povej, učenjak in župan: kako bom pa v culo povil in povezal svoje delo, kako bom spravil vanjo štiridesetero let? To mi razloži, pa pojdem!«

Zares se je tedaj razljutil župan in je s pestjo udaril po mizi.

»Ali si prišel norce brit? Zberi paglavce na cesti, pa jim pripoveduj, da se bodo smejali, da ti bodo jezik kazali in te vlekli za suknjo! Z odraslimi ljudmi si opravil, še med babe ne sodiš več!«

Jernej je čudoma poslušal.

»Še včeraj so bile vse drugačne tvoje besede, župan! Vse drugačen je bil tvoj pozdrav in še tvoj obraz, se mi zdi, je bil drugačen! Kako čudno je, da se človek izpremeni kar pred očmi, ob belem dnevu — še včeraj je bil, pa ga ni več, nekdo drug sedi tam! Kaj sem ti storil, da mi pljuješ v lice, ko si me še včeraj krščansko pozdravljal?«

»Nisem ti dolžan ne besede ne odgovora, hlapec! Ne delaj nadleže ne meni ne občini; poveži culo in se spravi po svojem potu!«

Tako je rekel župan in je vstal.

ŠESTO POGLAVJE

Ko sta se Jernej in župan tako pogovarjala in prerekala, so prihajali v krčmo ljudje.

In ko je bil Jernej ves užaljen, se je okrenil k njim in je izpregovoril.

»Zdaj ste slišali, ljudje božji, zdaj presodite! Po vesti vas vprašam, nikar se ne pre naglite z besedo! Poznate me vsi, in kakor ste možje, ste bili mladež in otročad, ko sem že oral in žel in kosil. Moj dom je stal, moje polje je zorelo, ko niste imeli doma ni v materinem telesu! Tam gori je moj dom, tam pod klancem, vse tisto polje je moje, doli do potoka, gori do hriba; in moje so tiste prostrane senožeti in moj je tisti gozd, ki gleda s hriba teman! Kdo je tam delal, če ni delal Jernej? Kdo je ukazoval hlapcem in deklam, če ne Jernej? Kdo je priklical iz nebes božji blagoslov, da je vzraslo bogastvo iz kamna, kakor drevo iz gorčičnega zrna? Kdo, če ne Jernej? — Zdaj je štirideset let, zdaj je vse obdelano, požeto in pokošeno in spravljeno — Jernej, zdaj si opravil, zdaj poveži culo in pojdi! Tako se je zgodilo: bodite vi moji sodniki, ljudje, premislite in presodite!«

Ljudje so gledali, nekateri so se smehljali, vsi so molčali. Jernej se je oziral od obraza do obraza in strah ga je bilo. »Zakaj molčite in me gledate kakor berača in nadležnega popotnika? Ljudje krščanski, le molčite; natanko premislite, ne pre naglite se z besedo in sodbo! Tam sedite po vrsti, vi porotni možje, moji pravični sodniki; razložil sem vam svojo pravdo, kakor se je vršila od začetka do konca; ničesar primaknil, ničesar izpustil; vi pa zdaj premislite, spoznajte resnico in jo razodenite!«

Vejačev se je zasmel in je rekel: »Ali se ti je zmešalo, Jernej?«

Jernej ni razumel, široko je gledal.

»Čemu take besede? Nisem te vprašal o svoji pameti, o svoji pravici sem te vprašal! Pa če bi bil norec jaz in bi nečedne burke uganjal pred vami, v zabavo vam in pohujšanje: moja pravica bi ostala takšna, kakor je. Tudi norec ima pravico!«

»Naj razloži, kar se je zgodilo!« je rekel Šalander. »Če je znorel, ni znorel na lepem!«

Pa je osorno izpregovoril župan.

»Kaj bi se bilo zgodilo! Odpovedal mu je Sitar — gospodar je odpovedal hlapcu, to se je zgodilo!«

»Jerneju odpovedal?« se je začudil Šalander. »Ni lepo, da mu je odpovedal; na stara leta odpovedal! Gre mu kot za pečjo in žlica pri skledi! Še oslepelega konja bi ne pognal iz hleva!«

Jernej je visoko vzdignil košate obrvi.

»Kako — oslepelega konja? Ne gre za miloščino in za vbogajme, za pravico gre! Če je človeška postava in božja zapoved, da mi ukaže: Zdaj, ko si dodelal in ko se je nagnil večer, poveži culo in pojdi, kamor ti je pot! — za to gre!«

Kmetje so se spogledali in so molčali.

»Ti govori, Šalander!« je rekel Jernej. »Ali je to človeška postava in božja pravica?«

»Tako ste ga slišali!« se je zasmel župan. »Odgovorite mu!«

In Šalander je odgovoril.

»Človeška postava je in božja zapoved, da hlapec ubogaj svojega gospodarja! Ampak tudi je postava, nikjer zapisana, povsod veljavna, in tudi je Kristusov ukaz, da ne ženi gospodar hlapca od hiše, kadar ti je doslužil in je star in nadložen! Ti, Jernej, pa pojdi sam, pa mu razloži in se te bo usmilil!«

Jernej pa je vzrojil in je govoril naglas.

»Nič na vrata usmiljenja, na vrata pravice trkam, da se mi odpro na stežaj! Ni berač in popotnik, kdor je gospodaril štirideset let; ni brez doma, kdor si je sam dom postavil; ni mu treba prositi kruha, kdor je sam obdelaval prostrana polja. Ti, ki si delal — tvoje je delo: to je postava! Našel bom pravico, dodeljena mi bo;

če mi je vi ne prisodite, sodniki nespametni, krivični: velik je svet, mnogo je sodnikov nad vami; nad vsemi pa je Bog!«

Kmetje so gledali mrko, župan se je posmehnul.

»Premisli, Jernej, preudari in ne prenagli se!« je počasi izpregovoril Šalander. »Kar je svet naredil, ti sam ne boš pre naredil!

Če sta se sprla z mladim gospodarjem in se ti ne da prositi — morda bi še našli zate kot v ubožni hiši, čeprav nisi iz naše občine. Dolgo si bil med nami; ni treba, da bi na cesti poginil!«

Ves, kakor je bil visok, je vztrepetal Jernej od srda.

»Na cesto me je pognal, vi pa ste me še s sramoto oblili!

Pravice sem šel iskat, sodniki pa so se mi smejali! — Negodnike zaklepajte tja, v ubožno stajo, pijance, ki so bajto zapili, in tatove, ki so jim na starost dolgi prsti odpovedali! In tudi zapirajte vanjo sodnike, ki so postavo opljuvali in pravico oskrunili! Pa še tiste nazadnje, ki so se posmehovali starcu, namesto da bi se mu odkrivali do tal!«

Tako je rekel Jernej.

Takrat so se razjezili kmetje in so govorili vsi vprek in so kričali.

»Ne zmerjaj, hlapec!«

»Znorel si, hlapec!«

»V keho s hlapcem puntarjem, ne v ubožno hišo!«

»Pojdi, hlapec, kamor ti je pot!«

»Odpri mu duri, hlapcu, odpri mu, župan!«

»Odpri mu jih na stežaj!«

In župan je stopil k Jerneju.

»Hodi z bogom, Jernej; zadosti besed!«

Jernej se je ozrl naokoli; samo glas se mu je tresel, pa miren je bil njegov obraz.

»Odpuščam vam, krivični sodniki, kakor je Bog odpustil onim, ki so ga preganjali in kleli!«

Povesil je glavo, tiho je odprl duri, tiho jih je zaprl za seboj.

SEDMO POGLAVJE

Ko je stopil Jernej na cesto, je pomislil: »Tako je rekel župan: Zberi paglavce na cesti in jim pripoveduj svojo pravdo, zato da se ti bodo smejali in da te bodo vlekli za suknjo! Iz neprijazne besede je govorila bistra pamet. Česar ni spoznalo srce odraslih, oskrunjeno od božjih krivic, to bo spoznalo nedolžno srce, še polno božjega blagoslova!«

In Jernej je šel in zbral paglavce na cesti, kolikor jih je videl in srečal. In ko so prišli, radovedni, prešerni in veseli, jim je razlagal svojo pravdo.

»Imel sem hišo, otroci, tam stoji pod klancem, tista bela z zelenimi okni; pa so mi jo vzeli. Zidal sem dolgo let, glejte, otroci, star sem že in nadložen, in ko sem dozidal, so prišli in so rekli: Na, Jernej, zdaj pa pojdi! Otroci ljubi, tudi polje sem imel: vse tisto je bilo moje, kar pregledate od hriba dol do potoka; pa so mi vzeli. Od začetka je bilo samo tistih par njivic tam za hišo; jaz pa sem širil svet in sem ga množil, s plugom in brano; in ko sem dodelal, so prišli in so rekli: Na, Jernej, mejniki so postavljeni, zdaj pa pojdi! — Otroci, mladi moji, nedolžni, povejte mi, če je to postava in pravica!«

Otroci so se čudili, nato so se veselo zasmejali.

»Daj mi krajcar,« je zaklical bosonožec.

»Na krajcar, nič se ne boj, nikar se ne skrivaj! Vzemi krajcar, pa odgovori po pravici, kar sem vprašal!«

Bosonožec je plaho iztegnil roko, stisnil krajcar v pest in je pobegnil.

»Bog s teboj, malič bosopeti, prešerni!« se je nasmehnil Jernej. »Pa mi povej ti, ki stojiš pred menoj, ki si vse slišal in ki modro gledaš: kako je v tej pravdi pravica in postava? Kako po tvojih mislih, neoskrunjenih?«

»Še meni daj krajcar!« je rekel fant s počasnim, čudno globokim glasom.

»Na krajcar še ti, na dva; zakaj bogat je Jernej, ki je delal štirideset let! Pa povej, kakor sem vprašal!«

Fant je spravil obadva krajcarja, umaknil se je za korak in je zaklical s prav počasnim, čudno globokim glasom: »Pijanec!«

Nato je šel in se je oziral, če ne stopi Jernej za njim.

»Pojdi, mlad si in nespameten. Bog bo zatisnil oči!« je rekel Jernej in je bil žalosten.

Velika je bila gruča okoli njega, in kolikor dalje je šel, toliko večja in veselejša je bila procesija.

»Le hodite, otroci, z bogatim siromakom, le verno poslušajte njegovo pravdo! Razorana njiva so vaša srca, naj pade seme vanjo, da bo klilo in zorelo nekoč! Nič ne škodi, če ste veseli in razposajeni; tistega se bojte, ki mrko gleda in počasi hodi! Tudi jaz sem rogovilil in sem plesal, da je bilo veselje; dekleta so me gledala in fantje so se me bali. S pestjo bi bil takrat dokazal pravico, kakor jo kratijo s pestjo!«

»Zapleši, Jernej!« so zavpili otroci.

In kakor je Jernej šel v veseli gruči, v poskočni procesiji, so bile nenadoma lahke in mlade njegove noge, celo zazibal se je v bokih.

»Hej, Jernej pleše, Jernej je pijan!« so kričali otroci; pred njim so plesali, za njim so se zaletavali vanj.

Jernej si je otrl potno čelo z rokavom, postal je sredi ceste in se je ozrl po otrocih.

»Zdaj pa malo nehajmo, ljubi moji, dovolj je norčije! Ne pravice ne krivice ne poznajo vaša mlada srca, Bog jih blagoslovi; ker sama pravica je v njih, še neoskrunjena od vsega spoznanja in od vse bridkosti. Kakor jaz do te pozne jeseni nisem poznal krivice, dokler je nisem zadel na svoja pleča, da hodim zdaj po svetu in iščem, kje bi jo odložil. Ne dodeli vam Bog, ljubi moji, da bi kdaj razločevali, kaj je naredila zapoved in kaj so ljudje storili! Ne dodeli vam Bog, da bi spoznali pravico, zakaj krivico bi občutili!« Jernej se opotekel, klobuk mu je padel v prah; zakaj nekdo ga je sunil od zadaj; otroci so veselo vzkriknili, Jernej je pobiral klobuk.

»Tega ni bilo treba, otroci! Star sem že in nadložen, ne morem se igrati z vami, ne morem poskakovati, kozolcev preobračati!«

In ko je stal globoko upognjen in je pobiral klobuk, se je nenadoma zvrnil na kolena, z rokami v prah; procesija se je razpršila, otroci so stali kraj ceste, smejali so se in so čakali.

Počasi se je vzdignil Jernej in si je otepel prah s kolen; njegov obraz je bil ves upal od strahu in bridkosti.

»Bog je zatisnil oči, otroci, tudi jaz jih bom zatisnil! Kako bi spoznali krivico, ko je še niste občutili? Bog z vami in usmiljenje njegovo!«

»Padel je Jernej, na tla se je zvrnil pijani Jernej!« so kričali otroci.

Tedaj je prifrčal kamen, zadel je Jerneja v koleno.

Jernej se je ozrl in se hudo začudil.

»Bog vas varuj, otroci! Kaj počenjate, ljubi moji?«

Pa je prifrčal kamen od druge strani, zadel je Jerneja v čeljust in je presekal kožo, tako da se je prikazala kri. Jernej je vztrepetal od čudne groze, razprostrl je roke.

»Otroci, ljubi moji, kaj sem vam storil?«

»Kri!« so zavpili otroci ter so preplašeni poskakali preko jarka, bežali preko polja.

Iz gruče se je izvil droben, debeloglav, kodrolas deček; še krilo je nosil in bos je bil. Z drobnimi koraki, ihte in kriče je tekel k Jerneju, objel ga je okoli kolena. Jernej ga je pobožal po kuštravih kodrih, po objokanih licih.

Zvedril se je Jerneju obraz, oči so se mu zasvetile. »Samo ti si prišel, fantič kodrolasi, samo ti si me slišalo, nebogljence malo! Pa bodi ti moj besednik, moj pravični sodnik!«

Otrok je ihtel in se je tresel.

»Mati, mati, mati!«

Prišla je ženska, vzela ga je v naročje.

»Kaj so mu storili?«

»Krivico je občutil, on sam! Vsi božji blagoslovi s teboj, ti moj usmiljeni sodnik!« je rekel Jernej.

Otrok pa je skrival objokani obraz na materinih prsih, samo še tiho je ihtel in jecljal.

»Mati, mati, mati!«

OSMO POGLAVJE

Jernej se je napotil po culo. Pred hiši je srečal Sitarja, pa ga ni pogledal in tudi Sitar je okrenil glavo.

»Samo po culo prihajam, samo po culo!« je rekel Jernej in je gledal predse, kakor da bi se pogovarjal s hišo, ne s Sitarjem.

»Nič drugega ne bom pobral, ni potreba zaklepati hiše in kašče!«

Stopil je v vežo, šel je po lestvici v svojo izbo, ki si jo je bil nekoč sam izbral in pripravil pod streho. Postelja je bila tam, razpelo in molek nad posteljo, drugega nič. Na klinu je visela prazniška obleka, v košu pod klopjo je bilo spravljeno perilo. Postelja je bila pregrnjena s pisano plahto, ki mu jo je bil prinesel rajni Martin iz turške vojske za spomin. Na plahto je položil najprej prazniško obleko, nato perilo; ko pa je začel zgibati plahto in vezati culo z močno vrvjo, se mu je storilo hudo pri srcu. Zgrabilo ga je v prsih, vzdignilo se mu je v grlu, čudno kakor nikoli. Zato je Jernej pokleknil pred razpelo in se je pokrižal in se sklonil globoko, tako da je čelo naslonil na blazino.

»Oče naš, kateri si v nebesih... tvoje pravice iščem, ki si jo poslal na svet! Kar si rekel, ne boš oporekel; kar si napisal, ne boš izbrisal! Ne v ljudi ne zaupam, ne v svojo pravico ne zaupam, v tvoje pismo zaupam. Oče naš, kateri si v nebesih... neskončno si usmiljen, daj beraču vbogajme; neskončno si pravičen, daj delavcu plačilo! Oblagodari hlapca, ki je pravice lačen in žejen, nasiti ga in napoj! Samo ukaži, pa bo živa tvoja beseda in bo napolnila vsa srca, da bodo spoznala pravico!... Oče naš, kateri si v nebesih... ne izkušaj jih predolgo, dotakni se s prstom njih oči, da bodo čudežno izpregledale; in tudi svojega hlapca ne izkušaj predolgo, ker je že star in nadložen; in potolaži ga, ker je potr in slab od bridkosti! Oče naš, kateri si v nebesih...«

In Bog ga je potolažil in bridkost je izginila in mirno je bilo njegovo srce.

Tako je Jernej vstal, zadel je preko rame culo in škornje, vzela je v roko grčavo romarsko palico in se je napotil. Na pragu se je pokrižal.

»Srečen hodi, Jernej, če je božja volja, da nastopiš to pot; in srečen se povrni!«

Od daleč je ugledal Sitarja, ki je stal kraj senožeti.

»Odpusti jim!« je rekel Jernej v svojem srcu in je iztegnil roko v slovo in pozdrav.

»Brez sovraštva na pot; težje je v srcu sovraštvo nego bridkost; brez sovraštva s pota — obe roke mu stisni v pozdrav, za roko ga pelji v hišo, kakor sina, ki je zablodil!«

Še se je ozrl na hišo in po polju, po senožetih, lokah in daljnih pašnikih, in je šel v dolino.

Velika in lepa hiša je sodnija, sredi trga stoji v Dolini, dolgo vrsto oken ima, visoka vrata in nad vrati cesarskega orla.

Čudno in sitno je bilo Jerneju, ko je stopil v prostrano vežo; strah ga je bilo tistega kraja, ki je bil poln jeze in kletev, hudih in krivičnih pravn in krivih priseg.

Naproti mu je prišel služabnik, suhljat, upognjen stavec, ki je nesel pod pazduho velik sveženj rumenih papirjev.

»Bog daj dober dan!« je rekel Jernej in se je odkril.

»Kaj bi rad?« je vprašal služabnik godrnjaje in je premeril Jerneja s čemernim in neprijaznim pogledom.

»Kaj da bi rad?« se je nasmehnil Jernej in je gledal na suhljatega služabnika globoko dol, dolg do stropa, kakor je bil.

»Nikogar ne mislim spraviti na vislice, verjemite! Kaj bi človek po nepotrebnem žalil človeka? Drugi naj se pravdajo, drugi naj prisegajo in kolnejo, Jernej se ne bo pravdal! Le poslušajo naj in naj razsodijo, brez jeze in brez zlega!« Začuden in zlovoljen je gledal krivenčasti služabnik.

»Kaj blebečeš? Koga iščeš?«

»Pravičnega sodnika!«

Služabnik se je namrgodil, pokazal je z dolgim kazalcem na stopnice in je šel.

Culo in škornje na rami, palico v roki, je stopal Jernej počasi po temnih stopnicah. Prišel mu je naproti majhen, koščičast kmet, ki je mahal z obema rokama in je bil v obraz ves zaripel od jeze.

»Razbojniki! Razbojniki! Razbojniki!«

Jernej se je hudo začudil.

»Kdo je razbojnik?«

Koščičasti kmet je hitel mimo in ni nič odgovoril.

»Jeznorit človek!« je pomislil Jernej in je zmajal z glavo.

»Med pravične sodnike je šel, pa je našel razbojnike!«

Stal je na hodniku in ni vedel, na katere duri bi potrkal. In ko je stal in gledal, so se odprle duri na stežaj. Zelo dolg in zelo suh človek, črno oblečen, kozjebhrad, je stopil iz izbe, šel je mimo in je pustil duri odprte.

S klobukom v roki, plah in radoveden, je pogledal Jernej v izbo. Tam za leseno pregrajo, za veliko, s papirji obloženo mizo je sedel sodnik; debel, plešast gospod z dolgimi brki in nejevoljnim obrazom. Za drugo mizo je pisal mlad pisar.

Sodnik je vzdignil glavo in je pogledal postrani na Jerneja.

»Kaj pa je?«

Z opreznim korakom je prestopil Jernej prag.

»Pravice iščem, krivico tožim!« je rekel Jernej. »In mislim, da sem prišel na pravi kraj!«

Pisar je nekoliko okrenil glavo in se je nasmehnil, tudi sodnik je privzdignil obrvi.

»Le brž povejte!«

Jernej je zvrnil culo in škornje na klop, stopil je k pregraji in se je naslonil nanjo z obema rokama.

»Sodnik, jaz nisem hudoben človek, nikomur ne privoščim zlega, tudi tistim ne, ki so mi po krivem storili. Pravico meni, drugim ne krivice in ne hudega povračila — to je pravda po božji volji! Zato ne maram, da bi gnali Sitarja iz hiše, s culo in škornji na ramah, kakor sem šel jaz; kaj šele, da bi ga vklepali in ga gnali skozi vas in ga metali v ječo! Tudi okarati ga ni treba pred drugimi ljudmi, zakaj užaljen bi bil — naj sam opravi s svojo vestjo! Pravico, komur pravica — krivičnemu pa usmiljeno prizanašanje in odpuščanje!«

Strmela sta obadva, sodnik in pisar.

»Kaj se ti blede, človek krščanski?« je vzkliknil sodnik. »Kaj nisi ti Sitarjev Jernej s hriba?«

»Tisti sem!« je pokimal Jernej urno. »Štirideset let sem že tisti — Sitarjev Jernej s hriba! Ampak mladi si je nekaj izmislil — recimo, sodnik, da si je za šalo izmislil, le iz porednosti in prešernosti: Na, Jernej, je rekel, poveži culo in vzemi romarsko palico in pojdi! Ne, recimo, voli kupavat, ali seno prodajat — temveč na levo pojdi, ali na desno, ali kar naravnost, kamor se ti pot bolj zložna zdi; in nikoli se več ne povrni! Zdaj si star, in ker ti je hrbet že upognjen, ker se ti kolena že tresejo — zdaj pojdi! Tako je rekel — vi pa odprite bukve, sodnik, in razsodite po pravici!«

Pisar se je nagnil preko papirjev in se je smejal, da so se mu pleča tresla; sodnik je nagubancil čelo.

»Kaj torej čakaš tukaj? Čemu si prišel?«

Od čuda je odprl Jernej usta in je molčal.

»Čemu da si prišel?« je vprašal sodnik tako osorno in je gledal tako mrko, da je Jernej izpustil pregrajo ter upognil hrbet še nižje.

»Saj sem razložil svojo zgodbo po vrsti, brez laži in brez olepšav: tako se je godilo in nič drugače. Kaj bi še pripovedoval, čemu bi prežvekal? Vaša je sodba in beseda, ne moja!

Vi ste zdravnik; pokazal sem rano, pa jo zacelite!«

Zmerom bolj se je čudil sodnik in zmerom bolj osorno je gledal; tudi pisar se je smejal zmerom bolj.

»Ne utegnem, mož,« je rekel sodnik, »ne utegnem,« je rekel, »da bi se pogovarjal z vami o steklem polžu in o jari kači!

Kar imate povedati, če kaj imate, povejte brez ovinkov, drugače pa se izgubite!«

Tako je rekel sodnik, Jernej pa ni razumel, prestopal se je z noge na nogo, popraskal se je za ušesom in ni vedel, kaj bi.

»Kako, sodnik? Če stopim k štacunarju, da bi kupil tobaka — kaj mi bo ponujal soli? Prišel sem vprašat za pravico, vi pa: Čemu si prišel? Razložil sem svojo pravdo, vi pa: Kaj blebečeš?

Nisem prišel kupavat soli, gluhi štacunarji, tobaka mi dajte!«

Vrnil se je čemerni suhljati služabnik z drugim, še večjim svežnjem papirjev pod pazduho.

»Ti, Krušnik,« mu je ukazal sodnik, »primi tega človeka za roko in mu pokaži, kje da so stopnice in kod se pride na cesto!«

In res je prijel suhljati služabnik Jerneja za roko, tako krepko ga je stisnil, da se je Jernej začudil: »Glej, taka spetka!«

Naglas pa je rekel Jernej: »Tudi nad teboj, krivični sodnik, so še sodniki; in nad vsemi je Bog!«

Vzel je culo in škornje in palico in je šel. Pred stopnicami pa se je vrnil in je stopil z dolgimi koraki še enkrat pred pregrajo.

»Zdaj vem, krivični sodnik, zdaj vem, kaj je rekel tisti kmet — Bog ga je razsvetlil! Ne kraj pravice — preklet je ta kraj, zavetišče krivičnih pravn in krivih priseg!«

Zamahnil je z roko, še je hotel reči, služabnik pa ga je sunil preko praga.

DEVETO POGLAVJE

Večerilo se je, ko je pomislil Jernej, kje bi počival.

Jasen in topel večer je bil, komaj toliko je pihal veter, da se je narahlo zibalo na senožeti in da je tiho pošumevalo v gozdu. Tja se je napotil Jernej, kjer je pozdravljal s hriba smrekov gaj, prijazna Tičnica, zavetišče in tolažba vseh zaljubljenih in vseh brezdomnih. Mimo polja se je vila zložna pot, preko pašnikov v zeleno reber. Počasi je stopal Jernej, ker je bil truden in ker je bilo njegovo srce bridkosti polno. Tiste velike in hude bridkosti, ki je obšla nekoč samega Sina človekovega, ko ni imel, kamor bi glavo položil.

»Če sem kdaj žalil katerega izmed vas,« je pomislil Jernej, »izmed vas katerega, ki blodite po svetu brezdomni, naj se ne spominja name s hudo mislijo! Vi trdni popotniki, bolj trdni od krivice nego od strmega pota, če sem kdaj katerega izmed vas podil od hiše, naj me ne prekolne v svojem srcu! Težka je vaša butara; komaj sem jo zadel, že se šibijo kolena, kloni glava do pasu. Kadar pa odložim nekoč, kadar bo zadosti pravične kazni božje, takrat le pridite, vi blagoslovljeni od nesreče in bridkosti; odprt vam bo hram, miza pogrnjena, pripravljen stol!«

Kraj gozda je odložil culo, legel je v travo. Vsa lepa dolina je bila v senci; tudi Betajnova, na oni strani ob zložni rebri sloneča, je dremala. Gosposko se je svetil beli Sitarjev dom izza jablan; zdelo se je Jerneju, da mu mežika, da ga prešerno pozdravlja.

»Še ti zadremlji!« je rekel Jernej. »Zadremlji, pa naj se ti nikar ne sanja o krivici! Lepo se pripravi, da me v svatovskem oblačilu sprejmeš nekoč in pozdraviš! Nič jeze ne bodi med nama, ne pojdiva narazen z grdim pogledom in hudo besedo — blagoslov božji s teboj!«

Take blage in usmiljene so bile njegove misli, bridkost njegovega srca pa ni bila manjša. Zakaj samota je bila naokoli in mračilo se je; v smrekah je šumelo, tam so se pogovarjale blodne duše.

»Bog vam dodeli počitka in tolažbe!« je molil Jernej. »Kakor je pravičen, tako je usmiljen; vam vsem pride ura, ko boste gledali njegovo glorio; in ura pride tudi meni, grešniku!«

Po stezi je prišel neverni študent, ugledal je Jerneja od daleč in se je napotil naravnost k njemu.

»Kako se počutiš, Jernej, ob romarski palici?« je vprašal.

»Bog je vedel, zakaj mi je naložil breme — kdo bi se prerekal z njim?« je odgovoril Jernej.

Tudi študent je legel v travo.

»To je namreč moj dom, kjer ležiš!« je rekel. »Velik je ta dom, brez zidov in brez mejnikov; ni treba, da bi se sosed umikal sosedu, za vse je dovolj prostora! Tudi streha je visoka; kakor si dolg, se ti ni treba priklanjati! In vse to prostrano bogastvo brez davkov in brez doklad! Ne pritožujva se, Jernej; kjer so ljudje krivični, tam je Bog pravičen! Dali so nama palico, pokazali so nama nezaželeno pot — Bog pa nama je odprl dom tako imeniten, kakor ga je dodelil samo popotnikom in romarjem!«

Jernej se je ozrl nanj z usmiljenim očesom.

»Velika je pač krivica, ki si jo okusil, težka je pač bridkost, ki jo nosiš v srcu! Kako bi drugače govoril besede, ki se ti samemu rogajo v obraz, kako bi imenoval Boga, ko ne misliš nanj?«

Pomolčal je študent, gledal je v nebo, ki se je tiho temnilo, nato se je nasmehnil.

»Več usmiljenja je imel Bog z menoj nego s teboj, Jernej! Meni je razodel krivico od začetka, tebi šele navsezadnje. Jaz sem živel v zmoti komaj pol ure, ti celih štirideset let! Mene so pahnil brez posebnih komedij kar naravnost na cesto pravega spoznanja, ti pa si hodil štirideset let po krivem potu — dolga bo pot nazaj, o Jernej! — Glej, Jernej, komaj sem izpregledal, so začeli mlatiti po meni, nebogljenem otroku, kar s cepci! Kamor sem se prestopil, sem dobil brco v pozdrav. Krepko, Jernej, krepko so mi vtepli v kožo pravo spoznanje, krepko vtepli postavijo in zapoved: da je pravica ustvarjena za tiste, ki so jo ustvarili. Kaj mi

je potreba zdaj tožbe in pravde, kaj prerekanja z Bogom in z ljudmi? Največji zaklad je spoznanje, pa če je vtepeno s cepci! — Kaj pa ti zdaj nameravaš, Jernej?»

»K pravičnim sodnikom se napotim, že rano se napotim, zdaj pa bom spal!«

»Le zadremliji, ti trudni otrok, lahko noč! — Ampak še to mi povej: kod pa boš iskal teh pravičnih sodnikov?«

»K tistim pojdem, ki so poklicani, da sodijo po pravici in postavi. Bog je poslal pravico na svet in ni pustil, da bi jo ljudje zaklepali v skrinjo; tudi ne pusti, da bi očitno pljuvali na njegovo zapoved! Bog je usmiljen, ne bo do zadnjega izkušal hlapca Jerneja, ki mu nikoli ni storil žalega!«

»Trdna je tvoja vera, Jernej, in velik bo greh, ki ga bodo storili nad teboj! Čakal bom, Jernej, da se povrneš. Rad bi te videl, rad bi videl starca, ki bo stal sredi ceste razcapan in gologlav in bo preklinjal, odraslim v pohujšanje, otrokom v zasmeh. Še to povej, Jernej: kaj boš storil, kadar se povrneš in ne bo pravice ne pri Bogu ne pri cesarju?«

»Kaj bi ti storil, študent, če bi zdajle kar ne bilo več tega neba in nič več teh zvezd, ki gledajo na naju, in te doline ne več in ne tebe več in ne mene? O, kako brezbožne so bile tvoje besede, in kako hudo je storila krivica s tvojim srcem! Moli, tudi jaz bom molil!«

Gledala sta v nebo s široko odprtimi očmi. Temna je bila dolina, nebo pa je bilo zmerom svetlejš; rdilo se je na vzhodu, tam so zvezde ugašale, velik in rdeč je vstajal mesec.

DESETO POGlavJE

Jernej se je napotil v Ljubljano. Preštel je svoje premoženje in veliko je bilo: skoraj vsako leto je prihranil en goldinar. Preden je šel, se je še ozrl v dolino in se je odkril in pokrižal. Zgodaj je bilo, ni se še prikazalo sonce; trava je bila rosna, hladna megla se je vzdigala iz doline. Jerneju je bilo mraz; njegova obleka je bila vlažna od rose, njegov obraz je bil kakor umit.

»Nisem še vaju študentovega doma!« je pomislil. »Ne še te rosne postelje in te visoke strehe!«

In je zadel culo na rame in se je nameril med senošetmi in njivami do ceste. Spočít je bil in je hodil z lahkim korakom, tudi njegovo srce je bilo veselo in utolaženo.

»Kaj bi trosil denar za voz?« je pomislil. »Dokler me nosijo te stare noge, bi bil greh, da bi lenaril; in tudi greh bi bil, da bi prosjačil. Če že pripelje mimo krščanski človek in poreče: Na, Jernej, prostora je za dva in kobila je spočíta — pa prisedem v božjem imenu!«

In komaj je tako pomislil, je pripeljal mimo kmet in se je ozrl in je ustavil koleselj.

»Kam pa?«

»Proti Ljubljani!«

»Prisedi do Goščevja!«

Jernej je prisedel.

»Po kakšnih opravkih v Ljubljano?«

»Pravice iskat.«

Kmet, zavaljen, čokat človek, je pogledal Jerneja z nezaupnim očesom.

»Kdo pa si?«

»Jernej z Betajnove.«

Kmet je pomislil.

»Ne poznam Jerneja z Betajnove. Kateri Jernej?«

»Hlapec Jernej. Pri Sitarjevih sem bil do včerajšnjega dne.«

»Pa ga greš tožit?«

»To se pravi... ne maram ga spraviti na vislice, tudi v ječo ne. Ampak razsodijo naj po pravici.«

»Kaj ti je storil?«

»Štirideset let sem delal tam. In ko sem dodelal, je prišel in je rekel: Pojdi!«

Kmet je pogledal mrko in je švrknil po konju.

»Tako. Pa ga greš tožit?«

»Kaj se to pravi: tožit? Svojo pravdo grem razložiti, naj razsodijo!

Pravico hočem sebi in drugim in vsem — krivice nikomur!«

»Ali boš kaj opravil?«

»Bom. Veliko je sodnikov na svetu, postava pa je samo ena!«

»Prav nič ne boš opravil!«

Kmet se je tako močno okrenil proti Jerneju, da je nategnil vajeti in se je koleselj skoraj ustavil.

»Če hočeš poslušati pametno besedo, hlapec, poslušaj: skoči takoj s koleslja in se napoti, odkoder si prišel! Zakaj hlapec proti gospodarju še nikoli ni nič opravil, kaj šele, če je pravica in postava na gospodarjevi strani! Star si, lahko bi to vedel! Ampak veš, kaj bi storil jaz, če bi me hodil hlapec tožarit, po krivem ali po nekrivem? Dal bi Šimnu in dal bi Jakcu vsakemu en cepec v roke in bi rekel: Zdaj pa mlatita po njem, dokler vama roke ne omahnejo, zato da bo drugikrat razložil, kdo da je gospodar in kdo da je hlapec! Tako bi jima rekel, glej! — Tam, ali vidiš, tam pa je krčma, tam bom ustavil!«

Kmet je pokazal z bičem na polje, krčme pa nikjer ni bilo. Zato je Jernej vzel culo in je vzel škornje, pa je skočil z voza in se je opotekel proti jarku. Kmet je švrknil po konju, vzdignil se je prah.

Jernej je gledal žalosten za njim.

»Kakor otrok je: dobro potico je jedel, dobro vino je pil, pa ne pozna lakoti. Krivice ni občutil, pa ne pozna pravice. Bog mu bo sodil po svojih postavah in po svojem usmiljenju!«

Hitro se je vzdignilo sonce, kmalu je pripekalo, kmalu je bil Jernej truden od vročine. Hodil je eno uro, hodil dve uri, noge so otrpnile; pa je od daleč, s hriba, zazvonilo poldne; in Jernej je bil lačen. Ni več dolgo romal, ni več dolgo čakal, bela krčma se je zasvetila ob cesti.

Samo dvoje gostov je bilo v krčmi: mlad kmet, ki je Bogu dan kradel in je bil že opoldne pijan; in pa droben, siv in prihuljen starec, v obnošene cunje oblečen, ki je igral na harmoniko in prepeval kvante. Reč je bila taka, da je Jernej najprej pozdravil, nato pa pljunil.

»Le sem, le sem!« je vabil mladi kmet.

Jernej ga ni pogledal in ga ni maral poslušati in je sedel za drugo mizo.

»Kaj smo razbojniki?« se je razjezil kmet in je izkušal, da bi naredil trezen in pameten obraz. »Kam in po kakšnih potih, očka?«

»V Ljubljano!«

»Tak v Ljubljano? Pa ne tožit?«

»Tožit!«

»Bog daj sreče! Koga tožit?«

»Gospodarja.«

»A?«

»Gospodar moj, pravijo, da je! Tisti kmet je rekel, ki me je spodil z voza; in tudi župan je rekel.«

»Kako pa je bilo? Kako pa? Kako pa sta prišla navzkriž?« je hitel kmet in je bil vesel, da se je Jernej ves začudil.

»Kako? Delal sem, pa sem dodelal; mlad sem bil nekoč, zdaj sem star. Pa je rekel: Pojdi!«

»Ho, ho, ho!« se je zasmel kmet krohotoma in je udaril starega godca po rami. »Ali si slišal, Andrejec? Ali si slišal? Hlapec gre tožit gospodarja!«

Godec je stisnil harmoniko med kolena, da je zacvilila, in se je zasmel tako od srca, da so mu pritekale solze iz oči.

»No, ti hlapec, ki greš tožit gospodarja, glej!«

Oddahnil si je kmet od smeha, odkašljal se je in je pokazal s prstom na godca.

»Glej, temu ni prišlo na misel, da bi tožil; zakaj pameten je in pozna pravico. Zdaj bo že dobrih nekaj let, da sem ga spodil, prav na lepem sem ga spodil, ker se mi je tako zazdelo. Pa je vesel, pa se mu nič ne zdi, pa se mu lahko smejem, pa ga lahko ščipljem!«

Vščipnil ga je v laket, godec se je po otročje nakremžil, zajecal je tenko in je visoko vzdignil kolena. Nato sta se obadva zasmejala.

Jernej je popil vino, kozarec se mu je tresel v roki.

»Tako si se opljuval, nevernik, tako si oskrunil božjo podobo!«

In je vstal nespočit, zadel je culo in je šel. Skozi okno ga je še pozdravljala prešerni smeh kmetov in godčev.

Cesta se je širila, v daljavi je ugledal Jernej sivi prah nad mestom. Pa mu je prišla naproti ženska, otroka je držala v naročju, opotekala se je kakor pijana in je jokala naglas. Tudi otrok je ječal in se je ovijal matere z obema rokama okoli vratu. In ko je ugledala Jerneja, je vzdignila zabuhli objokani obraz in je vzkliknila.

»Ali je to pravica, povejte mi, človek, kdor ste!«

Prijela je otroka in ga je vzdignila in ga je pokazala Jerneju. Lep otrok je bil, oči pa je imel rdeče in tope.

»Človek, tudi pri Bogu ni pravice, ni je v nebesih! Kaj je storil ta moj otrok Bogu, Materi božji in

svetnikom? Kaj je storil, da nikoli ne bo videl matere ne očeta? Posušila se roka, ki ga je udarila s slepoto, sina mojega, nedolžnega, brez greha prekletega! — Povejte, človek, ali je pravica na svetu in v nebesih?«

Objela je otroka s trepetajočo močjo, zajokala je naglas in je šla dalje.

Jernej je povесil glavo.

ENAJSTO POGLAVJE

Veliko mesto je Ljubljana. Hiše so visoke, stoje po vrsti, druga tik druge, nič plotov ni vmes. Vse ceste so polne ljudi, vsak dan velika maša in procesija. Duhovnikov je toliko, da bi držal človek klobuk kar v roki. Od jutra do večera zvoni in potrkava. Kakor po semnju hodi človek, ne ve, kam bi pogledal, kako bi se prestopil in koga bi vprašal.

Dolgo je romal Jernej križem po ulicah in je ogledoval ta čuda; nato je stopil v cerkev, pokleknil je pred stranski oltar in je dolgo molil. Vse tiho in mračno je bilo v cerkvi, lahko se je človek tam pogovarjal z Bogom.

Ko je Jernej odmolil, je bilo veliko in trdno njegovo zaupanje. »Morda je še dolga cesta, morda so še težka pota, s kamenjem posuta, z robidovjem zastražena!« je pomislil. »Ampak nekoč bo že ceste konec, nekoč se bodo že odprle duri! Bog ni skrnil pravice, kakor skopuh svoje srebrnike! Na sto vrat bom potrkal, stoprva pa se mi odpro na stežaj!«

Tako se je vrnil na cesto in je vprašal gosposkega človeka, ki je prišel mimo: »Kje so sodniki, da bi se jim pritožil in da bi jim razložil svojo pravdo?«

Najprej se je gosposki človek začudil, nato se je zasmel.

»Oče, poiščite in izberite jezičnega dohtarja, pa se bo pritožil in bo razložil pravdo!«

»Pa kaj je potreba jezičnega dohtarja, če je pravica taka, da bi jo slepec pregledal in glušec razložil? Ne pravdam se za mejo, ne za pot, nikogar ne maram ukaniti — čemu bi hodil k sleparjem, jezičnim dohtarjem? Ne pravde, pravice iščem!«

»Dolgo boste iskali, oče! Iskali so pravice, veliko jih je bilo, pa so obležali na poti; Pilatuž pa si je umil roke!«

Rekel je in se je zasmel in je šel po svoji poti.

»Tudi ta je okusil krivico!« je pomislil Jernej. »Zakaj smejal se je, ko mu je bilo do joka!«

In je hodil po ulicah, izpraševal je in je iskal in je našel.

Velika hiša je bila, visoka in prostrana, kakor ji Jernej še ni videl enake. S plahim korakom je stopil v vežo. Ljudje so hodili tam križem po vežah, hodnikih in stopnicah; gosposki in kmečki ljudje, moški in ženske; in vsi so imeli skrb na obrazu in vsem se je mudilo; kakor semenj je bil. Jernej ni vedel, če bi na desno ali na levo, po stopnicah ali naravnost. Pozdravil je gosposkega človeka, vprašal ga je po sodnikih, gosposki človek pa je pogledal, skomizgnil je z rameni in je hitel dalje. Tako je stal Jernej tam s klobukom v roki in ni vedel kam. Pa so se nenadoma oglasili na stopnicah kričeči glasovi, debel moški glas in tenek ženski.

»Razbojniki! Razbojniki! Razbojniki!«

Prišla sta s težkimi koraki po stopnicah, obadva od srda zaripljena v obraz. Ženska, prazniško oblečena, je imela v rokah dežnik in culo, moški pa je tolkel z gorjačo po kamnitih stopnicah.

Od zgoraj je zaklical miren glas, ki se mu je poznalo, da je gosposki: tako je bil sladkast in uglajen.

»Premisli svoje besede, človek, da jih pozneje ne boš preišljeval!«

Jernej se je čudil in kakor strah mu je seglo v srce. Napotil se je po stopnicah, toda šel je počasi, kakor da bi nosil težek tovor. Še je slišal od daleč, kako je tolkla na kamnita vežna tla gorjača kmetova.

»Tudi on je rekel... da je iskal pravičnih sodnikov, pa so ga zalotili razbojniki...«

Tako je stal Jernej vrh stopnic in je čakal, da bi ga kdo ogovoril ter poprašal po opravkih.

In res je prišel mimo mlad človek, pogledal je dolgega Jerneja, ki je stal tam s culo in škornji, in se je ustavil.

»Kaj pa vi?« je vprašal.

»Tako je: ne vem, kam bi, ali na desno ali na levo, ko je hiša pravice tako velika. Povejte mi, kje so sodniki!«

Mladi človek se je zasmeljal.

»Sodnikov je tukaj mnogo, ljubi oče — katerega iščete in čemu?«

»Pravičnega sodnika iščem, ni mi do imena in obraza. Tako je stvar: delal sem štirideset let, ustanovil sem dom in hišo.

Bistro pomnite: ustanovil sem dom in hišo. Zdaj presodite: čigava je jablan — ali tistega, ki jo je sadil in cepil, ali pač tistega, ki je klatil jabolka, ko so dozorela? — Zakaj rekel je: Na, delal si štirideset let, ustanovil si dom in hišo, zdaj pa pojdi po svetu in išči svoje pravice! Pa nisem obupal, šel sem po svetu, iskat pravice, in tako sem prišel. Kam naj se napotim, prijatelj, kje naj potrkam, ko je toliko duri.«

Ni več stal sam mladi človek, troje že jih je stalo pred Jernejem.

In vsi so gledali veselo in vsi so se smejali, Jernej pa je bil osupel in užaljen.

»Povejte mi, ko vas je toliko in ko ste učeni!«

Suh bradač, ki je imel naočnike, si je pogladil brado in se je blago nasmehnil.

»Ali so vas klicali?« je vprašal.

»Kako klicali? Sam sem prišel, po svojo pravico sem prišel!

Kako bi me klicali, pravico mi ponujali, ko še ne vedo za pravdo Jernejevo? Razložil bom, pa naj presodijo!«

»Ali imate napisano tožbo?«

»Čemu napisano? Kakšno tožbo? Nikogar ne tožim: meni pravico, drugim ne krivice! Ne maram, da bi koga, pa če je velik negodnik, vklepali zaradi mene, ali da bi ga obešali. Tudi ni potreba, da bi jezični dohtarji, malopridneži, pisali mojo pravdo: brati znajo sodniki, ampak tudi ušesa imajo, da poslušajo. Pokažite mi, kam naj potrkam!«

Spogledali so se, ki so stali pred Jernejem, bradač pa se je vdrugeč nasmehnil in je rekel: »Pojdite z mano, da vam pokažem, kje so pravični sodniki!«

Jernej je šel z njim in vsi, ki so poslušali, so šli za njima.

DVANAJSTO POGLAVJE

Prišli so do duri, ki so bile odprte na stežaj. V izbi je stal za široko mizo mlad človek, ki je imel svetle brke in vesele oči. Ozrl se je in je bil osupel, ko je ugledal dolgega Jerneja in njegovo procesijo.

Bradač je pokazal preko rame s palcem na Jerneja, pomežiknil je prešerno in se je nasmehnil in je rekel: »Tebi, Košir, ki si človek humorja, priporočam in izročam popotnika, ki išče pravičnih sodnikov na tem svetu. Razloži mu, čigava je jablan: ali tistega, ki jo je zasadil, ali tistega, ki jo je otrešel?«

Tako je uganjal burke s pravico božjo. Mladi sodnik pa se ni smejal, temveč namršil je svetle obrvi.

»Čemu komedije? Kdo ste vi, človek, in koga iščete?« Jernej je stopil blizu predenj.

»Jernej sem iz Betajnovne in krivico so mi storili. Zato sem se napotil po svetu, da bi poiskal pravice, ki jo je Bog poslal in ki jo hranijo sodniki v svojih bukvah.«

»Kakšno krivico so vam storili? Koga tožite in čemu?«

»Nikogar ne tožim, zakaj potreba ni in ne maram, da bi trpeli ljudje zaradi moje pravice. Če nasitite mene, ni potreba, da bi bili drugi lačni. Tako se zgodilo, kakor bom povedal; še otrok bi razsodil, kako bi ne razsodili vi, ki ste učeni in poznate postavo! — Delal sem štirideset let na Betajnovi; ni toliko zemlje, da bi jo z dlanjo pokrili, ne na polju, ne na senožeti, kamor še ni bil kanil pot od mojega čela. Tako sem delal štirideset let in Bog je obilno blagoslovil to moje delo.

Pa je umrl stari Sitar, pa je prišel sin njegov, negodnik, in je rekel, v prešerni pijanosti je rekel: Jernej, zdaj poveži culo in pojdi, zakaj, Jernej, zdaj sem jaz gospodar; zdaj si dodelal, zdaj si star in nadložen, ne maram te več; ni več kota zate v domu, ki si ga sam postavil in ga varoval vsega hudega, ni več zate kruha, ki si ga sam pridelal; le vzemi popotno palico pa pojdi, kamor ti je pot! Tako je rekel; je razsodil sam zoper pravico in postavo, da je jablan tistega, ki jo je otrešel, ne tistega, ki jo je zasadil. Jaz pa sem šel in sem se napotil iskat pravice, ki jo je Bog poslal na svet in ki je človeška sila ne more razdreti. Razsodite!«

Tako je govoril Jernej, počasi in po vrsti, brez hinavščine.

Mladi sodnik pa je poslušal in je gledal žalostno.

»Le vrnite se,« je rekel, »vrnite se na Betajnovno k svojemu gospodarju, ki je trd in krivičen, in mu recite: Spoznaj pravico, bodi usmiljen, daj mi kot v svoji hiši, kos kruha na stara leta! Recite mu tako, pa mu bo žal in bo spoznal svoj greh in bo storil, kakor boste prosili!«

Osupel je poslušal Jernej take besede; dolgo je molčal.

»Kaj ste sodnik?«

»Sodnik sem.«

»Pa ste razsodili po pisani in božji pravici?«

»Tako sem razsodil.«

Visoko se je zravnal dolgi Jernej, za glavo je bil višji od sodnika in od lenuhov, ki so stali pred durmi.

»Jaz pa rečem, sodnik, da niste razsodili ne po človeški ne po božji pravici! Kaj je Bog ukazal, da se zavali negodnik na posteljo, ki sem jo jaz sam postiljal in ravnal trdih štirideset let? Kaj je Bog zapovedal, da naj pogine v jarku Jernej, ko si je postavil lepo hišo in topel hram? Odprite bukve: ne znam brati, pa bi rad videl od daleč tiste črne besede, ki so tako naredile in zapovedale. Pokažite: tudi vezavo bi rad videl tistih bukev in črno obrezo! Ali je tam zapisano, povejte: delal si, s krvjo si gnojil, da je visoko pognala pšenica, da se je cedila trava od soka; zdaj pa, ko si star in nadložen, ko ni več krvi, da bi z njo gnojil, zdaj pojdi! Če je zapisano, povejte, da naj Jernej, kadar je napolnil shrambe in kašče, hodi od vasi do vasi, od hiše do hiše, v nadlogo ljudem in psom, ter prosi vbogajme skorje kruha? To mi povejte! In še mi razložite, kako da ravnam zdaj s svojim delom, kam bi z njim: v zemljo je zakopano, pač za klaftro globoko — kako naj

ga izkopljem? Kako naj ga povežem v culo, na ramo zadenem? Mojih štirideset let — kako naj jih spravim, kako zauživam na zapečku? Tukaj je cula: perilo je notri in prazniška obleka! Štirideset let — preštejte in premislite, koliko je to tednov in koliko ur! Moja pamet je počasna, stara; ne znam prešteti; ampak povejte mi, če je to samo toliko tednov in samo toliko dni, da je ta cula obilno plačilo? Prazniška obleka in platnena srajca pravično povračilo? Tako je, recite: obilno plačilo, pravično povračilo — pa bom verjel, da ste sodnik, kakor ga je Bog postavil!«

Žalosten je poslušal mladi sodnik, žalosten je gledal na Jernejev zagoreli, razorani obraz, na prašne čevlje in obnošeno obleko.

»Ne prerekajte se s pravico, kakor je; ljudje so jo ustvarili, ljudje so ji dali silo in oblast. Kadar vas biča, upognite hrbet in zaupajte v Boga; če spremeni obraz, da bi je človek ne razložil od krivice, obrnite se stran in ne iščite opravka z njo!

Tako premislite, pa pojdite zbogom in storite, kakor sem rekel!«

Ves osupel, ves prestrašen je pogledal Jernej.

»Torej ni pravice? Torej ste jo zatajili?«

Sodnik je molčal.

»Zato ste jo pač zaprli v to veliko hišo, da bi ne mogla v svet? Zaklenili ste jo dvakrat, zapečatili ste jo devetkrat, da bi se ne izgubila na cesto, da bi je ne srečal Jernej? Zato ste jo ukradli, vtaknili v suknjo, da bi se ne razodela željnim očem? Ampak ukanili ste se, ko ste tako storili, niste poznali Jerneja! Iskal jo bom, pa če je zakopana v zemljo tako globoko kakor moje delo! Kopal bom, lopato bom vzel in bom kopal, dokler bodo zmogle te moje stare roke! — Že v Dolini vam je rekel tisti kmet, razbojniki vam je rekel po pravici. Jaz pa sem si mislil v svoji nespameti: razbojniki je rekel, pa so pravični sodniki: slabo je gledal, krmežljave so njegove oči; slabo je slišal, gluhasta so njegova ušesa! In se še ozrl nisem za njim in sem šel. Zdaj pa v drugo, zdaj pa glasneje, tam na stopnicah, moški in ženska: razbojniki, razbojniki, razbojniki! In spet sem si mislil: kako bodo razbojniki v tej hiši, ki je hiša pravice in pisanih postav? Tako sem mislil, pa sem se ukanil v svoji stari pameti. Zakaj ne hiše pravice, hiša laži, hinavščine in razbojništva ste postavili. Niste služabniki božje besede in postave, pač pa služabniki satanovi in njegove krivice. Na krivo pot sem zabredel, na pravo krenem!«

Zmerom glasneje je govoril Jernej, zmerom več lenuhov je stalo med durmi. Pa je prišel droben, starikav plešec, in se je ustavil in je grdo pogledal.

»Kdo kriči, kakor čednik na paši?«

In dalje je govoril Jernej.

»Nič ne maram, da bi trpel kdo krivico zaradi Jerneja. Ampak razložil bom, bom tožil: niso pravični sodniki, razbojniki so; ni hiša pravice, hiša hinavščine je, z lažjo in hudodelstvom so jo oskrunili. Ne bodo vas obesili, na cesto vas bodo spodili, s culo in palico; porušili bodo to oskrunjeno cerkev, da ne bo kamen ostal na kamnu!«

Tako je govoril Jernej in je trepetal od globokega srda.

TRINAJSTO POGLAVJE

Takrat pa se je zgodila krivica, kakor je svet še ni doživel.

Brkat človek je stopil k Jerneju in ga prijel za roko.

»Kaj se me dotikaš?« je vzkliknil Jernej.

»Ne brani se, Jernej, ne brani se pravici!« je rekel mladi sodnik.

Drobni plešec pa je hudo gledal in je namrgodil obraz.

»Kaj uganjate komedije z njim? Kaj ga ne vidite in ga niste slišali?«

Jernej je molčal od prevelike osuplosti in je šel z njimi. Šli so križem po hodnikih, po stopnicah; na dvorišču pa je postal Jernej in se je okrenil k tistim, ki so ga spremljali.

»Možje, zdaj nismo več v hiši razbojnikov; povejte brez hinavščine: kaj kanite z menoj?«

Osorno so gledali in so molčali. Jerneja pa je zbolelo v srcu od tolike krivice; in ko je šel z njimi preko dvorišča, je bil nenadoma ves star in upognjen.

»Če ste razbojniki, pa najhujši izmed njih: povejte mi, čemu me žalite? Tudi razbojnik ima svojo pravico in svoje postave, ne krade in ne ubija brez premisleka — kaj sem vam storil?«

Nič niso odgovorili; gledali so osorno in so molčali.

»Glejte, razbojniki; kakor ste mladi in čakati in kakor je Jernej star in slab od krivice: ko snope bi vas pometal po dvorišču, s pestjo bi si zapisal svojo pravdo! Ampak pravica ni jabolko, da bi ga s palico odklatil; in Bogu ni potreba, da bi mu človek pomagal. Težko je breme, ki ga je naložil, dolga je pot, ki jo je odmeril; jaz pa pojdem in bom nosil do konca!«

Take besede je govoril Jernej, ker je bilo v njegovem srcu zaupanje tako veliko, kakor je bila velika bridkost.

Tisti, ki so ga vodili, pa so odprli duri in so jih zaklenili za Jernejem. Izba je bila pusta; miza je bila tam, dvoje nizkih postelj, širokim klopem podobnih; stene so bile prazne, gledale so na človeka kakor slepe oči; še razpela ni bilo v kotu. Okno je bilo omreženo.

Na eni postelji je sedel razcapan človek; če je bil star ali če je bil mlad, Bog vedi. Lasje so bili redki in kuštravi; kozavi obraz ni bil ne obrit pa tudi brada ni bila dolga. Pomežiknil je, z veselimi očmi je pozdravil Jerneja.

»Bog daj, sosed! Kaj si ukradel?«

Jernej ga je premeril z dolgim, žalostnim pogledom, šel je do druge postelje, položil je nanjo culo, škornje in klobuk, palico pa je postavil v kot.

Razcapanec se je smejal zmerom bolj veselo in prijazno; potepuh je bil, kakor bi ga človek ne srečal rad na cesti.

»Kaj tiho, očka? Pravično je, da se pokorimo za grehe; veseli bodimo pravice, če je sladka ali grenka, in pojmo aleluja sodniku!«

Jernej je sedel na posteljo; oprl je komolce ob kolena, obraz v dlani.

»Kakšno krivico so tebi storili?« je vprašal.

Potepuh se je od srca zasmel.

»Krivico? Nikakršne krivice! Kradel sem, pa so me prijeli in so me gnali in so me zaprli. Tako je bilo vse v redu in kakor se spodobi. Kaj naj bi mi dali povrhu še drugi cekin, ko sem enega zasačil? Saj je dovolj, da so mi dali posteljo in kosilo.

Postelja res ni bogve kaj, tudi kosilo bi lahko bilo boljše; ampak dokler se nisem potepal in dokler nisem kradel, še takega kosila nisem imel in tudi take postelje ne! Zato sem si reč nekoliko premislil in zdaj se mi ne godi slabo. — Kaj pa ti, očka? Ali si šele na stara leta začel, da se tako pusto držiš?«

Jernej je gledal v tla in je molčal, potepuh pa je veselo govoril.

»Leži pač težek greh na vesti, naj leži pogrtnjen in zaklenjen! — Kesanje — bodi kesanje! Ampak bridkosti — bridkosti ni treba! Glej, jaz sem maloprid, negodnež, nadležno motovilo, ki se vrtil pred nogami spodobnim ljudem. Pa nisem nič žalosten. Kaj bo jutri z menoj, kaj pojutrišnjem? Jutri me bodo sodili, pojutrišnjem me bodo zaklenili — in kam potem? Kam me bodo gnali? Tja me bodo gnali, kjer imam na vsem prostranem svetu najmanj opravila! V tisto vas, med hribi zakopano, kjer me je Bog v svoji norčavosti poklical med ljudi! Kdo je tam: oče, mati, brat, sosed? Pogani so tam, bolj tuji in odljudni kakor mestna gospoda! Kdo jim pozna obraze, kdo jim razume jezik? Nič, tja me ženo; tam, pravijo, da sem doma! Zakaj sem tam doma, to Bog razsodi; prav tako lahko bi me gnali v Koromandijo pa bi rekli: doma si v deželi Koromandiji, ne smeš se ganiti drugam! Jaz pa bi rad bil v Ljubljani doma, v Ljubljani mi je pogodu. — Kam pa bodo gnali tebe?«

»Gnali?« se je začudil Jernej. »Nikamor me ne bodo gnali!

Jaz imam svoj dom in svojo pravico!«

Potepuh je visoko vzdignil nogo, položil je kolena navzkriž in se je veselo smejal.

»Čemu pa si kradel?«

»Kaj kradel?«

Jernej je vzravnal život in je položil roke na kolena.

»Nisem kradel! Svoje pravice iščem in našel jo bom! Zaklenili so pravico razbojniki, tudi mene so zaklenili, ampak prišla bo ura in duri se bodo odprle!«

Potepuh se ni več smejal naglas, samo v razrite brke se je smehljaj, kakor se odrasel človek smeje otroku.

»Pa so te zaklenili? Pa se duri odpro?«

»Pa se odpro!«

Še bolj se je smejal potepuh; na stežaj je odpiral usta, ves život se mu je tresel, glasu pa ni bilo.

»Zdaj ti verjamem, da res nisi kradel! Kdor zaupa v pravico, ni kradel ne ubijal. Ampak gorje tebi, ki nisi ne kradel ne ubijal in si vendarle prišel s pravico navzkriž! Hud in samopašen gospodar je pravica, ne da si oporekati. Če ti je nedolžnemu natovorila uboj, tedaj si ubijal, pa konec besedi! Če ti je natovorila kradež, si kradel z obema rokama! Pa reci, da si nedolžen, pa reci, da nisi ubijal, nisi kradel — joj tebi! Zmerom je boljše, da prideneš kar na lepem še par ubojev in kradežev, zakaj pokazal boš ponižno in skesano dušo. Pravici pa so prikupne take duše, pa če so vse ciganske in z grehi obložene; zakrknjenih src ne mara, po nedolžnosti ne vpraša. Mene poslušaj, po meni se ravnaj. Jaz izhajam z njo prav pošteno; kakor sosed a sva, ki se časih malo sporečeta, drugače pa živita, kakor je Bog ukazal. Danes me ukani ona, jutri jo ukanim jaz, pa sva obadva zadovoljna. Kadar me zaloti po nekrivem, se ne cmerim in ne delam pustih obrazov, temveč grešim takoj in natanko v toliki meri, da je stvar poravnana. Tako izhajamo s pravico mi učenjaki in modrijani. Ne prerekaj se z njo, posebno če si nedolžen, se nikar ne prerekaj! —

Razloži mi svojo pravdo, da ti priskočim s koristnim naukom!«

Jernej mu je razložil svojo pravdo, potepuh pa se je smejal, da je bil ves solzen. Strmel je v Jerneja z debelimi očmi, kakor v zamorca na semnju, zibal se je v životu in se je tolkel z dlanmi po kolenih.

»Kadar te izpuste, Jernej, kar z menoj! Razkazoval te bom po svetu, po semnjih te bom vodil, po žegnanjih bova hodila, pred cerkvijo te bom kazal. In dobro se nama bo godilo, Jernej! Morda se nama še pripeti, da srečava pravico, tisto, ki jo zalezuješ; tudi jaz bi jo rad videl. In kadar jo srečava, pojde z nama, na semenj in na žegnanje. Komedijantje bodo razdejali šotore, Talijan pojde z opico v tuje dežele, kamela bo osramočena, medved zaničevan. Ali mi trije, ti, Jernej, tvoja pravica in jaz učenjak, mi trije si bomo nabrali cekinov, da bomo živeli bolj veselo, kakor je živel sam Kurent!«

Jernej pa je gledal mrko in žalostno, nobena guba se ni ganila na njegovih licih.

»Ne izkušaj Boga!« je rekel. »Hudo breme ti je naložil, da je tvoje srce omagalo in da govori bogokletno v svoji malodušnosti. Krivico si izkusil, nič pravice: in praviš, da ni pravice na svetu; kamen so ti dali namesto kruha: in praviš, da ni kruha na svetu. Bog je ustanovil postavo; božja beseda pa ni kakor dežnica, ki jo do večera popije suha prst; živa je, kakor je bila prvi dan, in če je zaupanje v tebi, jo boš slišal in boš obilno poplačan za vse trpljenje!«

Potepuh se ni več smejal, pogledal je Jerneja z začudenimi očmi.

»Ne bi bil rad v tvoji družbi, sosed; še ponoči se bom obrnil v steno, zakaj popotnik sem in vidim v temi. Tolažbe ni veliko v tvojih krščanskih besedah, pač pa — ali veš, sosed, kaj bi storil, če bi te tako poslušal in bi se tista tvoja vera izlila vame? Šel bi in bi najprej ubil sodnika in njegove pomočnike, nato še nekaj drugih ljudi, zakaj vsi so moji hudobni sodniki že od rojstva; naposled bi zažgal še to hišo, pa bi rekel: Glejte, Bog je poslal pravico na svet, jaz sem slišal njegovo besedo, pa sem napravil po njegovi zapovedi! — Tako bi rekel in tako bi storil, če bi bila tista vera v meni, kakor je v tebi. Ampak Bog me ni ustvaril za aposteljna, zato sem rajši berač. Pravica me tepe, jaz se ji smejem, pa je vse v redu. Lahko noč!«

»Tudi tebe se bo še usmilil Bog, tudi ti boš še klečal in jokal!«

je rekel Jernej. »Zakaj bolj mirno je srce v joku nego v smehu; in solze umijejo ves greh in vso krivico!«

Tako sta se pogovarjala potepuh in Jernej; in znočilo se je, obadva sta utihnila; potepuh je bil nejevoljen in se je obrnil v steno, Jernej je klečal pred posteljo in je molil dolgo molitev.

Truden je bil, breme ga je potisnilo nizko k tlom, vere njegove pa ni omajalo.

ŠTIRINAJSTO POGLAVJE

Komaj se je Jernej zbudil, so prišli in so ga gnali dalje, sam ni vedel kam.

»Udari, apostelj, udari!« je zaklical potepuh za njim, ko so se zapirale duri. Jernej ga ni slišal, molčal je, povetil je glavo ter je šel, kamor so ukazali.

»Kam me ženete? To povejte!«

Molčali so vsi in so gledali mrko, kakor črni čuvarji Kristusovi.

Jerneja ni bilo strah, ampak nemirno in hudih misli polno je bilo njegovo srce; zakaj tako se mu je zdelo, kakor da ne vidi več dobro in ne sliši več natanko; in kakor da je čez noč oslabela njegova pamet. Spoznati ni mogel, kaj je storil tujim razbojnikom, da ga gonijo od duri do duri; premisliti ni mogel, kod ga vlačijo tako molče in strahotno; ni mogel uganiti, kaj nameravajo z njim, pravice željnimi: Kakor da je v mesto zablodil, koder ni hodil še nikoli, med ljudi, ki jim ni razumel ne govorce ne postav; vprašaj jih, pa ti ne bodo odgovorili; njih pravica ni tvoja pravica, njih Bog ni tvoj Bog.

»Potrebno je, Boj je ukazal, strma in kamnita je pot do pravice!« je rekel Jernej v svojem zaupanju in je povetil glavo in je šel z njimi. Zakaj vedel je, da je nekoč ceste konec in da Bog ne odvrne za zmerom oči od svojih hlapcev.

Vodili so ga in gonili, kakor nekoč Gospoda od velikega duhovna do velikega duhovna, od sodnika do sodnika; izpraševali so ga, Jernej pa je odgovarjal po pravici, brez srda in brez ošabnosti. Mnogo gospode je videl in mnogo biričev. Hudo so govorili z njim, mrko so gledali nanj, pehali so ga in suvali od duri do duri; Jernej pa ni kričal in ne grozil, zakaj čisto je bilo njegovo srce in njegova vera je bila trdna. Tudi se ni upiral, ko so ravnali z njim kakor z bolnikom in kakor z otrokom; zaničevanje in zasmeh je trpel zaradi pravice. Ni se rotil in ne pritoževal, ko so rekli, da je bolan na duhu in da je bebast otrok v svoji pameti.

»Bog jih bo razsvetlil in jim odpustil!« je pomislil Jernej.

»Kadar bo konec te poti in bo razodeta pravica, se bodo spogledali in bodo osramočeni spoznali svoj greh. Kakor Bog ni skrnil pravice, tako tudi resnice ni skrnil; in volja njegova je, da blodijo v temi pred jutrom spoznanja!«

Zaupanja polno je bilo njegovo srce; telo pa je bilo staro in slabo in se je krivilo pod težo krivice in bridkosti. Ko je stal Jernej poslednjikrat pred sodnikom, je bil globoko upognjen v tilniku in v pasu, roke so se mu tresle in kolena so se mu šibila; cule prej ni čutil, nenadoma se mu je zazdela težka in nerodna. Zakaj devet dni je bilo, da je romal Jernej od praga do praga, od sodnika do sodnika, od krivice do krivice; kakor so ga gonili in brez milosti zaklepali med potepuhe in rokovnjače. Pred neprijaznim sodnikom je stal, pred hudookim, čemernim starcem.

»Zdaj hodite zbogom in se ne prikažite več!« je rekel sodnik.

Jernej pa je stal pred njim in se je čudil in se ni prestopil.

»Kaj je to konec te žalostne poti, kaj tako ste razsodili navsezadnje?« je vprašal in glas se mu je tresel kakor grešniku pred Bogom. »Čemu torej, o gospod — čemu vse to trpljenje, kaj ste počeli z menoj?«

»Sram bi te lahko bilo, da se na stara leta potepaš po svetu ter nadleguješ ljudi in gosposko. Spravi se v rodni kraj, moli in misli na smrt!«

Jernej je strmel; približal se je neprijaznemu sodniku s plahim korakom, govoril je tiho in ponižno.

»Nisem, mislim, slišal dobro, pač nisem natanko razumel; zakaj star sem, sluh odpoveduje, spomin je slab. — Kaj ste res tako razsodili navsezadnje: pojdi in ne prikaži se več? Tako razsodili mojo pravdo v imenu Boga in cesarja? Kaj ste me zato pahnili med tatove in razbojnike, da ste po dolgem učenju iztaknili tako modrost? Čakal sem v trpljenju in zaupanju, vi pa ste stali za durmi in ste se smejali mojemu zaupanju.

— Saj nisem dobro slišal, saj nisem natanko razumel; tako niste ravnali, taka ni vaša sodba, sodniki!«

»Le pojdi, le brž se okreni, ne prerekaj se s pravico!« je ukazal sodnik. »In hvali Boga, da umrješ na krščanski postelji namesto med norci, kamor sodiš!«

Ubog in slab je bil Jernej, ko je slišal te besede.

»Tako ste se rogali meni, starcu; Bog vam odpusti!« je rekel in se je okrenil. Samo devet dni se je prerekal Jernej s pravico in njenimi aposteljni, pa je bil za dve pedi bolj upognjen, ko je šel preko dvorišča, in glava se mu je tresla.

Stopil je na cesto, zunaj je bil svetel dan. Samo neprijazni tujci so prihajali naproti in nikogar ni bilo, da bi ga Jernej vprašal in se mu potožil. Vse veliko mesto je bilo polno krivičnih sodnikov; kdor ga je videl, se je ozrl nanj kakor na hudodelca, ni mu privoščil besede, ne prisodil pravice. In Jernej je začutil v strahu in bridkosti, da je sam z Bogom. V krčmo je sedel, da bi se odpočil. Tam pa je videl na steni prelepo podobo in vse ga je spreletelo, kakor radost in veliko upanje. Zakaj na podobi je bil cesar; poln pravičnosti in usmiljenja je bil njegov obraz.

»Čemu sem hodil tod, kod sem iskal pravice?« je obstrmel Jernej. »Mimo cerkve sem šel k maši, pa sem zašel med neverne razbojnike! Ravno cesto mi je pokazal Bog, pa sem lazil po stezah in kolovozih in sem se pritoževal v svoji nespameti! Namesto da bi šel k studentu, žejen in lačen kakor sem bil, sem šel pit k razbrozgani luži! Hvaljen Bog!«

Še preden se je odpočil, je vstal in je zadel culo in se je napotil do cesarja.

PETNAJSTO POGLAVJE

Hude sanje je sanjal Jernej. Zakaj resnica ni in ne more biti, da v čistem studencu ne bilo čiste vode, da bi v jasnem soncu ne bilo jasne luči, da v pravici, tam, kjer je ustanovljena in potrjena, ne bilo pravice.

Dolga je bila pot, predolga za Jerneja, ki je bil star in truden.

Napotil se je peš, romal je skozi tuje vasi, preko neznanih pokrajin. Pa so mu nekoč, ko je legel mrak na polje, odpovedale noge in sedel je na kanton ob cesti. Prišel je mimo mlad popotnik: bos je bil in prašen, pač lačen tudi, oči njegove pa so gledale veselo.

»Kam, oče, kam?«

»Do cesarja!«

»Oj, oče, dolga je pot do cesarskega mesta in stare so vaše noge; ne dospete pred tednom dni, če romate dan in noč!«

»Dospeti moram, preden umrjem!«

»Kaj bi, oče, pri cesarju?«

»Da razsodi po pravici, da okara in pouči krivične sodnike, ki so se rogali starcu!«

Popotnik je zmajal z glavo, žalosten je pogledal na Jerneja, ki je sedel na kantonu ves star in sključen.

»Ne boste nič opravili, oče; težko je priti do cesarja!«

»Zakaj težko?« se je začudil Jernej. »Pri cesarju je pravica — kje drugod, če ne pri njem? Kaj bom hodil k beračem kruha prosit? Šel sem v svoji slepoti, pa so se mi smejali in nič jim ne zamerim. K onemu pojdem, ki ga reže po pravici lačnim in ubogim!«

»Ne pridete do njega, oče!«

»Kaj je v izbo zaklenjen? Okoli in okoli obzidan, ograjen z ograjo do neba?«

»Čuvarji stoje tam, nikogar ne puste do njega!«

»Kako? Cesarjevi cesarji, gospodarjevi gospodarji? Kaj blebečeš v svoji mladi nespameti? Po pravico sem se napotil — kam bi se napotil nego k cesarju? Pravico deli in milost — kako bi delil skozi zaklenjene duri, skozi ograjo in zidove?

Napotim se, zakaj Bog mi je dal zaupanje, da ne omagam pred koncem!«

Hudo je bilo popotniku, ko je slišal Jerneja.

»Dolga in težka je pot, oče! Čez visoke hribe drži, čez ravni brez mej in konca. Mesec dni hodim, veliko počivam, pa se ozrite na moje noge! Na kantonu že sedite — sto klafter od doma; še sto klafter, pa boste počivali v jarku, dolgo počivali, oče! Vzemite zadnji srebrnik, ki ga še imate, oče, pa stopite v železni voz. Kadar boste v cesarskem mestu in boste okusili veliko bridkosti, pa se spomnite name! Lažje izkopljete v kresni noči zlat zaklad nego pravico ob belem dnevu!«

Tako je rekel popotnik in je šel, Jernej pa je gledal za njim ves žalosten.

»Tako mlad je še in tako usmiljeno je njegovo srce, pa nosi že težko krivico na skrivljenem hrbtu! Kje mu je mati, kje sta mu oče in brat, popotniku?

Kakor list ga je odneslo preko polja na cesto in nobeden se ne zmeni zanj in nobeden ga ne pogleda, kadar stopi nanj s težko nogo. Na svojo mater je mislil morda, ki koprni po njem, pa je rekel: Ni pravice na svetu, tudi pri cesarju je ni!«

Ko se je Jernej vzdignil s kantona, se je prestrašil in hudo se mu je storilo; zakaj noge so bile kakor od kamna, niso se hotele pogniti v kolena, niso mogle stopiti.

»Hodil sem dan hoda kakor iz hiše na polje!« se je spomnil Jernej. »Sto klafter zdaj, pa me sili k tlom!«

Zakaj ne samo cule, tudi krivico dolgih dni je nosil na rami in težka je bila kakor pol sveta.

Noč je bila, ko je stopil v krčmo pred vasjo. Nezaupno ga je pogledal krčmar, neprijazno ga je pozdravila krčmarica.

Jernej, ves oprashaen in bolan, je bil podoben beraču, ki je prišel ob pozni uri prosit pest sena, da bi umrl na njem.

»Nič me ne glejte, nič se me ne bojte!« je rekel in je položil na mizo srebrn denar. »Popotnik sem, ki gre po pravico h gospodarju, ker je ni našel pri hlapcih!«

»Kam drži pot?« je vprašal krčmar.

»V cesarsko mesto, v cesarski Dunaj, naravnost do cesarja!« je razložil Jernej. »Ljudje mi niso dali pravice, sodniki mi je niso prisodili, cesar jo bo dodelil v obilni meri!«

Krčmar in krčmarica sta se spogledala, sta se nasmehnila.

Jernej je sezuval škornje z razbolelih nog, in ko je sedel tam sivolas, sključen, in ko so se mu tresli nerodni koščeni prsti, je bil kakor stoleten stavec, sklonjen preko groba.

»Kruha mi prinesite pa kozarec vina; kar tukaj bom malo na klopi počival; jutri pa naprezite rano, če imate koleselj, da se popeljem do železnega voza. Zakaj star sem že in ves truden, res bi morda ne došel do cesarskega mesta, ne došel čez tiste visoke hribe in čez ravni brez konca.«

Hitro je povečerjal in je legel in je takoj zaspal, kakor da bi telo omahnilo v smrt ter ugasnile nenadoma vse misli.

Takrat so se začele hude sanje Jernejeve. Tako je bilo: Ko se je zjutraj vzdramil, je krčmar napregel in peljala sta se z Jernejem v neznano mesto. Tam je čakal Jernej v veliki, odljudni krčmi, nato je pozvonilo in so ga poklicali in je stopil v železni voz. Črno je bilo v vozu in neprijetno, kakor po trohnobi je dišalo. Tam je sedelo na klopih mnogo tujih ljudi, glasno so se razgovarjali in niso pozdravili Jerneja; pogledali so ga izpod obrvi, kakor da je bil stopil nepoklican v tujo izbo. Jernej je sedel na rob klopi, culo je položil na kolena; voz se je stresel, zabobnelo je in zaškripalo, Jernej pa se je odkril in se je pokrižal.

»Blagoslovi, Bog, to poslednjo pot; v tvoje roke polagam svojo pravico!«

»Kam ste namenjeni?« ga je vprašal sosed.

»Na Dunaj.«

Vzdignili so glave, začudeni so gledali Jerneja, njegovo ponošeno, zaprašeno obleko, culo na kolenih in škornje na rami.

»Počemu na Dunaj?«

»Do cesarja.«

Tedaj niso več gledali začudeni, temveč zasmejali so se naglas.

»Razloži, sosed, razloži svojo zgodbo!«

In ko je pripovedoval zgodbo svoje pravice in svoje težke poti, so se smejali tako veselo, kakor da bi poslušali pisano našemljenega komedijanta na semnju.

»Saj ne plešem pred vami, saj vam ne pojem pustih kvant!« je rekel Jernej in je bil osupel ob njih prešernosti. Zasmejali so se še glasneje.

»Zdaj pa še razloži, sosed, kako boš pri cesarju, kaj boš povedal in kako boš napravil; še to nam razloži, da bo vožnja bolj vesela!«

»Kakšni ljudje ste, kje rojeni, odkod doma, da se smejete pravici kakor pijani dekli? Kateri je vaš Bog, da brijete norca iz njegovih postav?«

Popotniki pa so bili zmerom bolj veseli in so strmeli v Jerneja kakor v semanje čudo. Njegov sosed je posegel v suknjo in mu je ponudil steklenico.

»Na žganja, sosed, da boš lažje govoril, zakaj nadvse prijetne so tvoje zgodbe!«

Jernej ni pokusil žganja in je molčal.

»Kaj se je zgodilo ljudem na zemlji?« je premišljeval. »Ali so hlapci krivice in njeni pajdaši, da zasmehujejo

pravico in jo žalijo v obraz? Ali pa so trpeli toliko krivico, da je prišlo obupanje v njih srca in ne verujejo več ne v Boga ne v postave njegove? Smejo se, kakor da bi iskal deveto deželo in ne pravice, od Boga poslani in od cesarja potrjene!»

Odhajali so popotniki in so prihajali drugi, ki so govorili čisto tuj jezik; in ko je pogledal skozi okno in je bila zunaj svetla noč in je mesec sijal, je videl čisto tujo pokrajino. Zazdelo se mu je, da nima več tal pod nogami, da tudi opore ni vse naokoli; in v njegovo srce je segel čuden strah.

Vprašal je soseda, napol gosposko oblečenega človeka, ki je dremal v kotu:

»Koliko je še do mesta, sosed, do cesarskega mesta?«

Človek je odprl zaspane oči, pogledal je Jerneja, zmajal je z glavo in se je stisnil v kot.

»Ne razume!« je pomislil Jernej. »In če bi razumel besedo, bi ne razumel misli ne pravice, zakaj drugi ljudje so na svetu, drugo postavo imajo in drugega Boga. — Ti, ki si moj Bog od mladega in ki sem ti zmerom zaupal, ti se usmili mene, popotnika, tvoje pravice žejnega!«

Strah ga je bilo samega in je sklenil roke na kolenih in je molil, da bi potolažil splašeno zaupanje. Tako se je vozil ves večer in vso noč. Truden je bil, da ni mogel ganiti ne rok ne nog, da je komaj razločil še dlan pred očmi in da ni slišal več ropotanja koles. In vse je bilo kakor hude sanje.

ŠESTNAJSTO POGLAVJE

Neskončno mesto, do nebes bučeče, v vseh nerazumljivih jezikih govoreče — sam strašni Babilon! Kam bi se skrila človek, kam bi pobegnil?

Jernej je taval po široki cesti: gradovi na obeh straneh, vozovi vse navzkriž, gneča tujih, mrkogledih ljudi je hitela ter se prerivala kraj ceste, kakor da bi se bilo srečalo in zagostilo dvoje večnih procesij. Koga bi vprašal, kako bi vprašal? S klobukom v roki je taval med njimi in sam je čutil, da je zablodil mednje, kakor da je bil zablodil golorok in bosonog ob peti maši pred veliki oltar.

Kje bi se ustavil, kako bi počival? Pred očmi se mu je zibalo, kakor da bi bil močnega vina pijan; ljudje so se mu zdeli hudo visoki, hodili so mimo s čudno dolgimi koraki, tako kakor švigne senca v kolobarju, in pustno so bili našemljeni. Tudi stopal je Jernej kakor pijan; noge so se mu šibile in so se mu opletale; život mu je klonil globoko k tlom in bal se je Jernej, da se ne zgrudi nenadoma na obraz.

Ceste ni bilo nikoli konca, nikoli procesije. Molil je in je prosil usmiljenja, toda tako se mu je zdelo, da je Bog čudno daleč, da ne slišijo nebesa molitve iz Babilona.

Dolgo je hodil, dalj ni mogel. Naslonil se je ob zid, klonil je z glavo in koleno. Ljudje so se zadevali obenj, gledali so nanj; droben gospod z zlatimi naočniki se je ustavil pred njim, vprašal ga je v tujem jeziku in je šel, ker Jernej ni odgovoril. Pa je stopil nenadoma predenj velik človek v čudno pisani obleki, prijel ga je pod pazduho in ga je vodil.

»Kam? Kam zdaj?« je jecljal Jernej in je šel radovoljno z njim.

»K cesarju me vodite, naravnost k njemu, da bo hitro opravljeno; zakaj truden sem!«

Nič ni odgovoril vodnik, samo z rameni je skomizgnil; za njima pa je šlo mnogo ljudi, gledali so Jerneja in njegovo culo.

Pa sta prišla, Jernej in njegov vodnik, do velike hiše, stopila sta v veliko izbo. Tam so ga izpraševali, on pa jih ni razumel; in tudi oni ga niso razumeli in mu niso odgovarjali.

»Kaj bi se prerekali, kaj bi si pripovedovali in pravili?« je rekel Jernej. »Ne poznamo se in se ne razumemo, nikoli se nismo videli in se tudi nikoli več ne bomo. Bog vas blagoslovi, meni pa nakloni svojo pravico! Dajte, da si malo odpočijem pri vas od te dolge poti, zakaj hudo sem truden in komaj še me nosijo te bolne noge; nato pa pojdem dalje, ker Bog noče, da ne pridem do konca po tem velikem trpljenju!«

Sedel je na klop, culo in škornje pa je položil na tla. Gledali so ga in so se mu smehljali in ga niso več ogovarjali. Komaj pa si je malo odpočil in preden še se je vdal spancu, ki mu je legal težko na oči, so prišli, vzeli so mu culo in škornje in palico, tudi kamižolo so pretipali in preobrnilo in so vzeli nož in denar: nato so ga vodili iz hiše in so ga posadili v čuden voz, ki je bil zaprt na vseh straneh, kakor ječa na kolesih.

»Kaj počenjate z menoj? Kam drži pot?« je vprašal tistega, ki ga je spremljal. Spremljevalec pa ni nič odgovoril in se tudi ozrl ni.

Strah je bilo Jerneja in prosil je v svojem srcu: »Nehaj, o Bog, star sem in truden, polne žuljev in oteklin so že moje noge, ne zmorejo več te poti! Sam si odmeril mero trpljenja in bridkosti; meril si jo z mojo močjo in se nisi zmotil; samo še eno klastro si mi odmeril, nič več, in ne boš dopustil, da omagam, preden izpolnim tvojo zapoved! Daj, da zaslišim kmalu tvojo besedo, daj, da si kmalu odpočijem! Roke se mi tresejo, sluh mi odpoveduje, tudi vidim že slabo od same bridkosti! Potolaži kmalu svojega hlapca Jerneja, da pride z veselim srcem pred tvoje obličje! Tistim, ki blodijo v temi in pljujejo na tvojo pravico, pa dodeli milost in spoznanje!«

Pripeljali so ga do druge hiše, vodili so ga v drugo izbo. Tja pa je prišel človek, ki je govoril Jernejevo govorico. Suhoten, dolg človek je bil, imel je tenko črno brado in naočnike; podoben je bil jezičnemu dohtarju.

»Kaj pa ti?« je pozdravil Jerneja neprijazno. »Odkod si in kaj počneš na Dunaju? Razloži po vrsti pa ne kvasi praznih besed!«

Jernej je bil ves vesel in potolažen.

»Pozdravljeni, gospod! Pozdravljene tudi vaše besede, kakor so bile neprijazne! Kdo bi ponujal roko človeku, ki ga nikoli ni videl in ki je morda kontrabantar in razbojnik? — Jaz pa sem Jernej z Betajnovce in sem prišel, da poiščem pravice tam, kjer jo režejo lačnim!«

Visoko je privzdignil obrvi jezični dohtar in je poslušal ves začuden. Jernej pa je pripovedoval svojo žalostno zgodbo od začetka do konca.

»Tako, glejte, so me opeharili, tako so mi skrivali pravico, ko sem žejen koprnel za njo! Jaz pa sem vedel, da je ne morejo skriti, da je nespametno njih početje, če mislijo upihnuti sonce. In sem jih vse ukanil in sem poslušal božji glas in sem se napotil na težko pot, na dolgo pot do cesarja. Pri njem je začetek pravice, k njemu me vodite!«

Še enkrat ga je pogledal jezični dohtar, čudno se je nasmehnil in se je okrenil, da bi šel.

»Kam, gospod?« je vzkliknil Jernej in spreletela ga je groza.

»Niste me še poslušali do konca, niste še uslišali moje prošnje! Kdo bo stal ob moji strani v tem strašnem Babilonu?

Roko mi dajte, če ste krščanski človek, če je božja beseda v vašem srcu, tja me vodite, kjer je pravica!«

Tako se je tresel Jernejev glas, kakor da bi bile solze v njem.

»Te bomo že tja spravili, kjer je pravica in pamet!« je rekel jezični dohtar in je šel.

In komaj je to storil in so se zaprle duri za njim, so prišli drugi in so prijeli Jerneja in so ga odvedli. Zarožljali so ključi, nizke duri so se odprle in Jernej je stopil v izbo, kakršne še ni videl.

Čisto prazna je bila, stene so bile gole in sive. Ob zidu so stale nizke široke klopi, z umazanami plahtami pogrnjene; mize ni bilo. Komaj se je Jernej ozrl in začudil, so se zapahnile duri.

Troje ljudi je bilo v izbi, troje umazanih, razcapanih; njih obrazi so bili odljudni in surovi, pogled je bil hudoben. Takih ljudi še ni videl Jernej.

»Kaj nikoli niso videli Boga? Kaj nikoli niso bili žejni pravice?« je pomislil strahoma. »Ali je le skorja tako nečedna in blatna, ali je načeta že tudi sredica?«

In nato ga je spreletelo po vsem telesu, velika boleost, velik strah.

»Pravice sem jih prosil, pa so me pahnil med tatove in hudodelce!«

Eden izmed njih se je vzdignil na postelji, pogledal je mrko in je zaklical nerazumljivo besedo. Jernej je vztrepetal, šel je do klopi, ki je bila v zadnjem kotu, in se ni ozrl nikamor.

Njegove misli so bile bolne, da niso mogle do upanja, njegovo srce je bilo žalostno, da ni moglo do molitve.

In Jernej se je globoko sklonil, skrnil je obraz v dlani in se je razjokal.

Tako je bil Jernej tri dni in tri noči v tisti strašni izbi, med hudodelci in rokovnjači.

SEDEMNAJSTO POGLAVJE

Ko se je dramilo četrto jutro, so odklenili duri, dali so Jerneju culo, škornje in palico, in nož in denar, in so ga odvedli in niso rekli besede.

»Kam, ljudje božji?« je vprašal Jernej in je prosil. Pa niso ne pogledali ne odgovorili besede. Naložili so ga na voz, pa so ga vozili vse križem po širokih cestah, skozi šum in vihar strašnega Babilona.

»Kam, ljudje božji?« je vprašal Jernej in je prosil, ko so ga pahnili v železni voz med potepuhe in tatove. Pa se nobeden ni ozrl, nobeden ni odgovoril. Tisti, ki jih je spremljal, je slonel v kotu in je gledal hudo, tovariši potepuhi so se smejali, ko je zažvižgalo zunaj in so zabobnela težka kolesa. S plahim pogledom se je oziral Jernej, in kakor se je oziral, so mu nenadoma pogledale v obraz žalostne, od solz vse zardele oči.

»Krivico je okusil, po nekrivem so ga obremenili!« je prešinilo Jerneja. »Mlad je njegov obraz in poln bridkosti, nič zlega ni v njegovem srcu!«

»Kam, tovariš?« je vprašal Jernej; oni pa je gledal in ni odgovoril; žalostna misel je šla iz oči v oči.

Tako so potovali. Minil je dan in minila je noč; iz kraja v kraj, iz voza v voz, odhajali so tovariši, prihajali so drugi.

»Kam?« je izpraševal Jernej v globoki grozi in nobeden mu ni odgovoril.

Ko je stopil poslednjikrat iz železnega voza, se je ozrl in je ves obstrmel. Videl je tisti kraj nekoč, kakor v daljnih sanjah ga je videl. Pa je vztrepetal in je vprašal čemernege človeka, ki je stal ob njegovi strani: »O človek krščanski, o sosed — če moreš govoriti, povej mi, kakšen kraj je to?«

»To je tvoja domačija! Še dve uri je do Resja; pot je dolga in pusta, če imaš denarja, plačaj voz!«

»Zakaj v Resje?« je vzkliknil Jernej. »Tam ni moja domačija, ne brata nimam tam in ne sestre! Kdo me je klical v Resje, kdo me je vodil tja?«

Čemerni človek je počasi privzdignil rameni, nabasal si je pipo in je palil.

»Torej pa na pot in nič sitnosti ne delaj! Do Resja te spremim, tam pa Bog s teboj!«

Jernej ni več govoril. Kakor je bil truden in bolan, je stopal z dolgimi koraki; lep je bil kraj, njive so zorele, visoka je bila trava na senožetih, Jernej pa se ni ozrl. V tla je gledal, sive obrvi so mu zakrivale oči.

Pot se je vila ob položni rebri, v lepi dolini se je zasvetila bela vas. Prišla sta do županove hiše, župan pa se je prestrašil, ko je ugledal Jerneja.

»Nikoli te nismo videli, nobeden se te ne spominja, pa prideš na stara leta in nam naložiš to breme!«

»Ne bom prosil vbogajme, nikomur ne bom delal nadlege!« je rekel Jernej. »Pest sena mi dajte, da si odpočijem, ker sem truden!«

Šel je na hlev in je legel v seno. Ležal je, dolgo ni zaspal, pogovarjal se je z Bogom. Ni se več pogovarjal z njim kakor hlapec z gospodarjem, temveč kakor terjavec z dolžnikom.

»Kar si rekel, to zdaj izpolni! Pravico si dal ljudem, pa so jo skrili; ni je pri biričih, ne pri sodnikih, ne pri cesarju; biriči so me pehali med hudodelce, sodniki so me zasmehovali, za cesarja so me ogoljufali! Pri tebi je pravica, ti si jo poslal, ti potrdil, ti skrbi zanjo, da se izpolni tvoja zapoved! K tebi samemu se zatekam, jaz, hlapec Jernej, sam na svetu, ob belem dnevu okraden, pravice oropan! Tvoja postava je v mojem srcu in tvoja obljuba, tvojo besedo sem slišal — daj, da ne mine moje zaupanje! Zdaj iztegni svojo roko, vsemogočni Bog, pravični sodnik!«

Tako se je Jernej pogovarjal z Bogom, dolgo v noč je molil; in ko je zasvetilo jutro, je vstal in se je napotil brez slovesa.

Hodil je dolgo, trikrat je počival; pred mrakom pa je došel na Betajново.

»Kaj je to Jernej?« so izpraševali, ki so ga videli.

»Razcapan je in prašen, do pasu je upognjen, siv starec — kaj je to Jernej?« so se čudili in so gledali za njim.

Jernej pa se nikamor ni ozrl, nikogar ni pozdravil in nikogar ogovoril. Tudi tja se ni ozrl, kjer je stal beli njegov dom.

Šel je naravnost k župniku.

Prijazen gospod je bil župnik, debel in rdeč, in smehljaj se je.

»O Jernej, o Jernej, kod si romal, da si tako star in slab?«

Jernej je stal pred durmi, vzravnal je upognjeni hrbet, izpod obrvi so se mu zasvetile oči.

»Nič ne bom sedel, nič ne bom počival, zakaj pozno je že in truden sem! — Po svetu sem romal, od biriča do sodnika, od sodnika do cesarja. Pravice ni pod nebom, zakopali so jo sto klafter pod zemljo, težko skalo so zavalili nanjo. Jaz pa je ne iščem več na zemlji, biriči in sodniki so zatajili Boga, izdali njegovo besedo in zapoved. Pri Bogu iščem pravice, pri njem samem, ki je sodnik nad vsemi sodniki! Odprite pismo, ki ste njegov služabnik, razložite njegovo besedo, rzsodite mojo pravdo po njegovi pravici!«

Župnik je stopil k Jerneju, prijel ga je za roko, zakaj usmiljen je bil.

»Ne tako, Jernej! Veliko hudega so ti storili, nekrščansko so ravnali s teboj — ampak odpusti jim, kakor je Bog odpustil tistim, ki so ga preganjali!«

Jernej je izpustil župnikovo roko, gledal mu je srepro v obraz, z bolno svetlimi očmi, in je govoril s trdim glasom kakor nikoli poprej.

»Ne govorim o usmiljenju, o odpuščanju nič — o pravici govorim! Rzsodite po božji besedi, po naukih njegovih in zapovedih! Služabnik božji ste, iz vaših ust bo govoril, z vašim jezikom! Ali je Bog na moji strani, ali je na strani biričev in krivičnih sodnikov — to rzsodite! Truden sem, rad bi že stopil v svojo hišo, rad bi legel na svojo posteljo!«

»Hude in krive so tvoje misli, Jernej!«

»Rzsodite!«

»Ukloni se, Jernej, tudi krivici se ukloni; Bog bo sodil!«

»Neskončno je pravičen — kje je njegova pravičnost? Ali je dom moj po njegovi pravici, ali čigav je? To naj rzsodi, to mi povejte, ki ste njegov apostelj!«

Trd in osoren je bil Jernejev pogled, kakor od kamna njegov obraz; vsa bridkost je izginila iz srca in vse zaupanje.

»Ali je pravica pri Bogu, ali je ni?«

»Bogokletne so tvoje besede, Jernej!« se je zgrozil župnik in je stopil za korak nazaj, zakaj strah ga je bilo.

»Če stopiš pred Boga, ne terjaj stoji, temveč poklekni in prosi in jokaj!«

»Ne bom prosil in ne bom jokaj, moja pravica je božja pravica; kar je sam ustanovil, ne bo razdiraj, kar je govoril, ne bo tajil! Dolžnik je moj; ne klečim — stojim pred njim in terjam!«

Še je bilo krvi v Jernejevem obrazu: prikazala se je nenadoma na čelu, na licih; in ustnice so se mu tresle.

»Rzsodite! Tisto besedo recite, ki sem čakaj nanjo toliko grenkih dni: ali je pravica, ali je ni — ali je Bog, ali ni Boga!«

Ob takih besedah je župnik vztrepetal, iztegnil je trepetajočo roko in je stopil nazaj do zida.

»Stran, nevernik!«

Še je čakaj Jernej; gledal je s svetlo strmečimi očmi.

»Stran, bogokletnik!« je vzkliknil župnik.

Počasi se je okrenil Jernej in je šel; s trdimi koraki je šel, nič več upognjen, nič več bolan, v srcu nič bridkosti in upanja nič več.

OSEMNAJSTO POGLAVJE

Mračilo se je, s polja so se vračali kmetje in posli. Takrat se je prikazal petelin na Sitarjevi strehi, rdeč in tenak je švignil visoko proti nebu. Nato se je prikazal petelin na skednju, na hlevu, na šupi, na obeh kozolcih; velik je bil plamen, segal je silen od zemlje do nebes. Goreče treske so padale v kolobarju na zoreče polje, kakor da bi jih metala človeška roka. Tako je prižgal Jernej svojo strašno baklo. Ljudje so stali in so trepetali — kdo bi gasil ta ogenj sodomski, ki ga je gnal veter kakor goreč oblak preko doline, nosil ga proti brezvezdnemu nebu kakor velikansko ptico z ognjenimi perutmi?

Odkriti so stali tam, vsi blede, v greh strmeči, trepetajoči, in splašena srca so stokala jecljajoče molitve.

Pa se je prikazal med njimi dolgi Jernej, z opečenimi rokami in osmojenimi lasmi. In se je zasmejal veselo.

»Po pipo sem šel, ljubi moji! Nisem hotel, da bi zgorela tudi moja pipa, ki sem jo pozabil doma, ko sem šel na pot. Kaj ne gori prijazno moj dom, kaj ni lep moj ogenj? Kdor ima pipo, naj si jo prižge; dovolj je kuriva!«

Vtaknil je pipo v usta, roke je uprl v boke in je gledal v ogenj.

»Jernej je zapalil!«

In komaj so vzkliknili, se mu je stemnilo pred očmi, opotekel se je in se je zgrudil na tla.

»Bijte!«

Z gorečimi treskami so bili po njem, z okovanimi petami so stopali nanj, vsi opaljeni in osmojeni.

»V ogenj z njim!«

Prijeli so ga, nesli so ga, krvavega, ožganega, kakor je bil, zamahnili so trikrat z njim in visoko so prasnile iskre iz plamena; ko so stopili Jernejevi pogrebci iz ognja, so bili črni v roke in v obraz. —

Tako se je zgodilo na Betajnovi, Bog se usmili Jerneja in njegovih sodnikov in vseh grešnih ljudi!